

บทที่ 1

รามเกียรติ์ : การแปลความหมายทางการเมือง
(Ramkien : A Political Interpretation)

บทสำรวจวรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในเรื่องรามายณะซึ่งกระจายไปทั่วภูมิภาคเอเชียตอนใต้ เป็นที่แพร่หลาย สาเหตุสำคัญที่รามายณะแพร่กว้างขวางออกไปเป็นผลมาจากความเชื่อในความคิดคติสิทธิ์ของการทองบนหรือไค้เป็นผู้อุปถัมภ์วรรณกรรมเรื่องนี้ ความสนุกสนานและความเพลิดเพลินที่ได้รับ การแพร่ขยายของอารยธรรมอินเดียเอง ในฐานะตัวมันเองเป็นความรู้ สาระของทองเรื่อง และความเกาแก่ของรามายณะ เป็นต้น การแพร่ทำให้รามายณะมีหลายสำนวน จึงไม่สามารถศึกษารามายณะให้เป็นเอกภาพได้ง่าย ๆ และค่อนข้างจะทำได้แม้ทุกสำนวนจะมีส่วนร่วมกันอยู่บ้างก็ตาม แต่ก็มีส่วนร่วมที่เกิดจากคนละแนวความเชื่อและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันของผู้ประพันธ์

จากการสำรวจพบว่า รามายณะที่มีหลายสำนวนนั้น อาจแบ่งลักษณะการเขียนรามายณะไค้เป็น 3 ประเภทไม่ใช่ตามกาลเวลาที่แต่ง หรือลักษณะคำประพันธ์ที่แต่ง หรือภาษาและท้องถิ่นที่แต่ง หรือแม้แต่สำนวนหรือสาระของเรื่องที่แตกต่างกัน หากในที่นี้จะแบ่งตามการนำไปใช้ตามเจตนารมณ์ของผู้ประพันธ์ เพราะสามารถจะทำให้เกิดเอกภาพของการศึกษารามายณะไค้มากที่สุด ดังต่อไปนี้

1. รามายณะที่มีลักษณะประพันธ์ไว้เป็นแบบฉบับ ✓
2. ลักษณะเพื่อการอธิบายและการตีความรามายณะ ✓
3. เป็นเกร็ดหรือความแทรกในเรื่องอื่น ๆ ✓

1. รามายณะสำนวนต่าง ๆ ที่มีลักษณะเพื่อเป็นแบบฉบับเป็นงานเขียนเพื่อเป็นวรรณคดีเน้นความไพเราะของการแต่งและการนำไปเป็นแบบอย่าง เป็นการเก็บความให้ได้ใกล้เคียงกับฉบับเดิม (คือรามายณะฉบับวาลมิกิ) หรือเพื่อเป็นแบบอย่างให้

แถบอื่น ๆ ก็ต่อไปตามแต่ละภูมิภาค รามายณะประเภทแรกนี้มักมีความสำคัญในการใช้อ้างอิง เพราะได้รับการยอมรับจากสังคมในฐานะที่เป็นวรรณคดีแบบฉบับ ส่วนใหญ่เป็นส่วนวนเก่า เช่น ส่วนวนแรกของวาลมิกิซึ่งเป็นอาทิกวีเพราะได้แต่งโคลงลงเป็นภาษาสันสกฤตคนแรก (Aai แปลว่าแรก) โดยการเล่าเรื่องพระรามตั้งแต่วัยเด็กจนกลับสู่สวรรค์ซึ่งบรรยายให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างธรรมกับอธรรม มีผู้แปลออกเป็นภาษาต่าง ๆ มากมายเช่น Shastri¹ แต่งเป็นร้อยแก้วเก็บใจความสมบูรณ์กล่าวถึงความดั่งาม แบบต้นฉบับ Griffith² แปลเมื่อปลายศตวรรษที่แล้วเป็นชาวอังกฤษที่รู้สันสกฤตอย่างยอดเยี่ยมแปลเป็นร้อยกรองเลียนแบบต้นฉบับเก็บความได้คืออีกเล่ม Buck³ เขียนในแนวเก็บใจความอิงฉบับวาลมิกิและเล่าเรื่องง่าย ๆ เล่มหนึ่ง แต่ก็มีบางส่วนคัดแปลงไป อีกเล่มหนึ่งเป็นการเล่าเรื่องเช่นกันแต่แต่งคล้ายนิทานเป็นของ Gaer⁴ ซึ่งคล้ายกับของ Rajagopalachari⁵ แต่งฉบับหลังละเอียดกว่า อีกเล่มหนึ่งเป็นการเล่าเรื่องโดย Memen⁶ ตัดแบ่งออกเป็น

3 ส่วน

¹ Mari Prasad Shastri (trans.), The Ramayana of Valmiki (London: Shantisadan, 1962), 3 vol. ฉบับฮินดูมีแปลในไทยจากสำนักสุลีสทาส อานันท์ ไซยานุกูล และบัณฑิต วิชาธรสกุล, รามจักรนิพนธ์ : พาลกนิพนธ์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปัญญาวัฒนาธรรม, 2527) และคู่มืองานแปลของ ฮิล จากงานของสุลีสทาส W.D.P. Hill(trans.), Ramacritamanasa (New York: Oxford, 1952)

² Ralph T.H. Griffith (trans.), The Ramayana of Valmiki (Varanasi: The Chowkhamba Sanskrit Series Office, 1963)

³ William Buck, Ramayana (Berkeley: University of California Press, 1976)

⁴ Joseph Gaer, The Adventures of Ramayana (Boston: Little, Brown and Company, 1954)

⁵ C. Rajagopalachari, Ramayana (Bombay: Bharatiya Vidya Bhavan, 1973)

⁶ Aubrey Memen, The Ramayana (New York: Charles Scribner's Sons, 1954)

คือ ส่วนของราม เรื่องเล่าของวาลมิกิเกี่ยวกับสี่คาถุกลักพาตัวไป และจบลงด้วยส่วนของ
 ดังกาที่เน้นถึงการสงคราม อีกฉบับเป็นของ Mazumdar⁷ ซึ่งแปลมาจากฉบับเบงกอล
 ฉบับ Kritivasa ซึ่งเขียนขึ้นเมื่อ 500 ปีที่แล้ว แสดงให้เห็นเกี่ยวกับเรื่องสัจจะ ความ
 ถูกต้อง และความเสียสละของชีวิต อีกเล่มใช้รสนิยมแบบสมัยใหม่ในการดำเนินเรื่องกล่าว
 ถึงความสัจย์ชื่อมากกว่าความกล้าหาญ แปลจากวาลมิกิสำนวนพารณสีและใช้สำนวนเบงกอล
 เสริม จัดเรียบเรียงโดย Lal Sen⁸ นอกจากนี้ยังมีต้นฉบับในภูมิภาคนี้มากมายที่ใกล้
 เช่น ของสำนวนลาวมีเนื้อเรื่องคล้ายฉบับอีสานไทยมากซึ่งชำระโดยพระอริยานุวัตร ทั้ง
 ฉบับลาวและอีสานใช้ชื่อแบบเดียวกันคือ พระลัก - พระดาม ที่แปลออกไปก็คือทั้งฉบับลาว
 และอีสานสลับบทบาทระหว่างสุครีพและพาลี และเป็นชาคกอย่างเดียวกัน⁹ อีกเล่มเป็น
 ของมาเลย์ เนื้อความในรามเกียรติ์ได้มาจากบทพูดในการละเล่นที่เรียกว่า วายัง-สยาม
 อันมีการละเล่นอยู่ใน บัตตานี เคดาห์ เปรัก กะตันตัง และตรังกานู¹⁰ ส่วนรามเกียรติ์
 ที่เป็นแบบฉบับซึ่งเป็นของชาวไทยก็มีไม่น้อยที่แปลเป็นภาษาอังกฤษก็มีเช่น ฉบับของ
 Olson แปลจากสำนวนภาษาเยอรมันชื่อ Der Kamp der Dämonen ของ
 Vedder ซึ่งเป็นหลักในการเรียบเรียงและมีคนไทยช่วย¹¹ กับของ Cadet ซึ่งอธิบาย
 รามเกียรติ์บนกำแพงวัดพระเชตุพน¹²

⁷ Shudha Mazumdar, Ramayana (Bombay: Orient Longman, 1958)

⁸ Makhan Lal Sen (trans.), The Ramayana (Calcutta: Oriental Publishing Co., 1927)

⁹ น่าสังเกตว่าเน้นทรพีมาก ดูใน Sachchidanand Sahai, Ramayana in Laos: A Study in The Gvay Dvorahbi (Delhi: B.R. Publishing Corporation, 1976).

¹⁰ P.L. Amin Sweeney, The Ramayana and The Malay Shadow Play (Kualalumpur: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia, 1972), part 3.

¹¹ Ray a. Olson, The Ramakien: A Prose Translation of The Thai Ramayana (Bangkok: Praepittaya Company Limited Partnership, 1968), 3 vols.

¹² J.M. Cadet, The Ramakien: The Thai Epic (Tokyo: Kodansha International Ltd., 1970)

ของไทยเองก็มีการแปลรามายณะฉบับวาลมิกิโดยเป็นการแปลย่อในลักษณะโคลงสั้นแม้ว่าผู้แปลคือนายสุภร ผลชีวิน¹³จะบอกในตอนท้ายว่าไม่ได้ต่อเติมเลยก็ตาม แต่ก็มี การตัดของเกาลอง โดยเฉพาะภาคอุตรกัณฑ์ทั้งหมดและบุพกัณฑ์บางตอน เช่น ตอนพบวิราช (พิลาพ) หรือคือระหว่างกองทัพพระรามกับเสนาของทศกัณฐ์ เป็นต้น ของไทยแท้ ๆ ที่แต่งไว้นานไม่ใช่เป็นเกร็ดแต่ก็ไม่ได้แต่งตลอดทั้งเรื่องก็มี ที่เก่าคือโคลงพาดีสอนน้อง และโคลงทศรถ สอนพระราม¹⁴ เป็นต้น ส่วนฉบับของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี¹⁵ ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ 4 ตอน คือ พระมงกุฎ หนุมานเกี่ยวนางวานริน ท้าวมาลีวราช และชุมหอกกบิลพิสด แต่แต่งไว้ไม่เรียงเหตุการณ์ตามเรื่องรามเกียรติ์ การเก็บใจความและสำนวนเร่งรัดอาจเป็นเพราะอยู่ในภาวะสงคราม กรมหมื่นพิทยาลงกา ว่า อาจจะได้ไม่ได้ทรงพระราชนิพนธ์เอง เพราะพระเจ้าตากไม่ปรากฏมีผีพระหัตถ์ทางค่านี¹⁶ ฉบับพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ในรัชกาลที่ 1¹⁷ เก็บใจความบริบูรณ์นับว่าเป็นวรรณกรรมเรื่องยาวที่เป็นตัวแทนของรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้ดีเรื่อง

¹³ นายสุภร ผลชีวิน, รามายณะของพรหมฤๅวาลมิกิ (กรุงเทพฯ: องค์การคำคุณุสภา, 2520)

¹⁴ เป็ลื่อง ณ นคร, ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา (พระนคร: บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์ จำกัด, 2517), น. 114 - 5

¹⁵ องค์การคำคุณุสภาพระราชนิพนธ์บทละครรามเกียรติ์ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและเล่าเรื่องหนังสือรามเกียรติ์ของนายกี อยู่โพธิ์ (พระนคร: องค์การคำคุณุสภา, 2506)

¹⁶ กรมหมื่นพิทยาลงกตพิชยากร, "บทอธิบายลักษณะของเรื่องพระราม" ภาพรามเกียรติ์ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร์ (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2495), น. 15

¹⁷ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์ (พระนคร: องค์การคำคุณุสภา, 2507). มี 11 เล่ม

หนึ่ง ฉบับพระราชนิพนธ์บทละครในรัชกาลที่ 2 เป็นสำนวนที่เก็บใจความจากรัชกาลที่ 1 แต่เน้นลีลาการร่ายรำที่งดงามจึงเลือกแต่งบางตอน¹⁸ ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4¹⁹ ทรงนิพนธ์ตอนพระรามเดินดงแต่งไว้ก่อนจะทรงผนวช ซึ่งมีลักษณะคล้ายชีวิตพระองค์²⁰ ส่วนรัชกาลที่ 5 ทรงไว้ในระเบียบงัดพระแก้วเป็นบางตอน ไม่เป็นเรื่องราวอย่างที่พระมหากษัตริย์องค์ก่อน ๆ ทรงไว้²¹ องค์สุดท้ายที่พระราชนิพนธ์ไว้หลายตอนคือ รัชกาลที่ 6 ทรงไว้ 3 ชุด คือ บทละครเบิกโรง บทร้องและบทพากย์ และตอนอภิเษกสมรส²² ทั้ง 3 ตอน ไขชื่อตัวละคร และพยายามเดินเรื่องอย่างฉบับของวาลมิกิ นอกจากนี้ยังพระราชนิพนธ์ในอุตรกัณฑ์เป็นบางส่วนด้วย จะเห็นว่าบทที่ทรงพระนิพนธ์มักนิยมในเรื่องพุทธวิธีของการสงคราม เช่น การปลอมพล จองถนน เผดงกา และเรื่องของสตรี ยังมีฉบับอื่น ๆ

¹⁸ กรมศิลปากร, บทละครเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พระนคร: ศิลปาบรรณาการ, 2512)

¹⁹ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงอดิศรอุดมเดชโปรดให้พิมพ์, บทละครเรื่องรามเกียรติ์ตอนพระรามเดินดงพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4 (พระนคร: โรงพิมพ์ไทย, 2462)

²⁰ กรมหมื่นพิทยาลาภาทรงให้ทัศนะว่ารัชกาลที่ 4 เหมือนทรงรู้ว่าจะต้องผนวช และชุกงค์ในระหว่างที่รัชกาลที่ 3 ครองราชย์อยู่ ดูใน กรมหมื่นพิทยาลาภา, ภาพ... น. 38 และผู้นิพนธ์องค์เดียวกันใน ชุมนุมพระนิพนธ์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2517), น.252

²¹ ภาพเหล่านี้อยู่ตามระเบียบงัดพระแก้วทั้งทรงเองและชวนเชิญผู้อื่นให้แต่งตามดูบางภาพใน กรมหมื่นพิทยาลาภา, ภาพ...

²² พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, รามเกียรติ์ชุดเบิกโรง (พระนคร: องค์การคฤสุภา, 2504), บทร้องและบทพากย์ (พระนคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2502) และใน ตอนอภิเษกสมรส (แจกเนื่องในการบำเพ็ญกุศลคล้ายวันสวรรคต ณ วัดบวรนิเวศน์วิหาร, 2495)

อีก เช่น ของกรมศิลปากรรวบรวมเพื่อใช้กับการแสดงหน้าเวที เช่น บทโขนชุดพรหม-
 มาศตร์²³ หรือคอนนางลอย ซึ่งนายประพันธ์รวบรวมจากหลายแหล่ง²⁴ ตั้งแตกรุงเก่า
 จนปัจจุบันซึ่งมีลีลาในรายละเอียดของแต่ละสมัยแตกต่างกัน ฉบับประชุมคำพากย์ราม
 เกียรติ²⁵ เป็นการรวบรวมคำพากย์ในอดีต คำพากย์เป็นการสื่อความเข้าใจที่ดีกว่าบท
 ร้อง และมักจะแทรกความต้องการบางอย่างของผู้เขียนบทพากย์ หรือผู้พากย์ได้ง่ายกว่า
 บทร้อง นอกจากนี้ยังมีรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นไทย ซึ่งเป็นการเล่าเรื่องกันตามพื้นบ้าน
 และมีอิทธิพลต่อชาวบ้านอย่างมาก เช่น ฉบับชาวเหนือเป็นนิทานชาดกนอกนิบาติเน้นคุณ
 ธรรมของตัวละคร²⁶ เช่นเดียวกับอิสาน²⁷ เป็นนิทานชาดกเน้นหน้าที่และความกตัญญู
 อย่างไรก็ตามทั้งสองเรื่องก็จบลงด้วยพุทธบารมีเยี่ยมชาดกทั้งหลาย ส่วนทางภาคใต้ไม่
 ได้แต่งให้เป็นแบบฉบับสมบูรณ์เก็บเรื่องเป็นตอน ๆ ลักษณะคำประพันธ์และการดำเนินเรื่อง

²³กรมศิลปากร (ปรับปรุงใหม่), บทโขนชุดพรหมมาศตร์ (พระนคร: ห้าง
 หุ้นส่วนจำกัดศิวิลพร, 2503)

²⁴ประพันธ์ สุกนธชาติ, รามเกียรติ์คอนนางลอย (พระนคร: ห้างหุ้นส่วน
 จำกัดศิวิลพร, 2513)

²⁵"คำพากย์รามเกียรติ์ภาคหนึ่ง", พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุรัตน์จาตุ-
รงค์ทรงแจกในงานพระกฐินพระราชทาน ณ วัดปรมมยนิการวาส (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณ
 พิพรรฒชนากร, 2472) ในชุดเดียวกันมีประมาณ 9 ภาค

²⁶สิงชะ วรณสัย (ปริวรรต), ชาดกนอกนิบาตพรหมจักร: รามเกียรติ์
ฉบับสำนวนภาษาล้านนาไทย (กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์, 2522)

²⁷พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ (ตรวจชำระ), พระดัก - พระล้าม
 (กรุงเทพฯ: มูนินิเศฐียร โทเศศ - นาคะประณีป, 2518)

คล้ายภาคกลางมากจนไม่แน่ใจว่าใครเป็นต้นแหล่ง เนื่องจากไม่ปรากฏเวลาของการแต่ง นอกจากสันนิษฐานเอา²⁸

กล่าวโดยสรุปในส่วนแรกเป็นการกล่าวถึงรามเกียรติ์ที่แต่งเพื่อเป็นแบบฉบับ ซึ่งมักถูกใช้อ้างอิง เช่น สำหรับในการแปลความทางการเมือง

2. ในส่วนต่อไปจะเป็นการสำรวจรามเกียรติ์จากผู้ที่เคยศึกษามาก่อน โดยหยิบเอารามเกียรติ์ที่เป็นแบบฉบับดังกล่าวมาศึกษาในเชิงตีความและอธิบายความ การศึกษาของ Sweeney ที่ต้องการศึกษาการกระจายของตะลุงว้ายังสยามที่เล่นเรื่องรามเกียรติ์ในแหลมมลายู พร้อมทั้งศึกษาเปรียบเทียบประพันธ์จากท้องถิ่นต่าง ๆ ²⁹ เขากล่าวไว้ว่าคำพากย์ของตะลุง ไม่ได้หมายความว่าเกิดจากคำบอกเล่าและจากบทละครเท่านั้น แต่มันเป็นผลจากความรู้สึกหรือทัศนคติต่อชีวิต ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปของการแสดง ดังนั้นตะลุงก็คือการถ่ายทอดถึงการดำเนินชีวิตของสังคมนั่นเอง³⁰ ในรามเกียรติ์ หนุมานมีบทบาทที่เด่นมากจนเป็นแบบอย่างของบุคคลดั่งในงานของ Mukerji ซึ่งเขียนเรื่องหนุมานโดยยกย่องถึงความเป็นเทพและความสำเร็จในหน้าที่ และวิเคราะห์ถึงบทบาทต่าง ๆ ของหนุมานด้วย³¹ มีบางท่านศึกษารามายณะฉบับ Kamban ซึ่งเป็นภาษาทมิฬเพราะไม่ยอมรับโคลงของวาลมิกิ Aiyar³² เห็นว่าฉบับภาษาทมิฬแก้ข้อสงสัยที่ฉบับวาลมิกิทำไม่ได้ เช่น ให้พระรามซึ่งแท้จริงคือพระนารายณ์อยู่ในรูปของคน

²⁸ เช่นฉบับบ้านควนเกย, วัดท่าแค, ราชพิลาป, และบ้านบ่อคาน คูในฉันทส ทรงชวย, รามเกียรติ์กับวรรณกรรมในท้องถิ่นภาคใต้ (โครงการบริการทางวิชาการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, 2522), ภาคผนวก

²⁹ P.L. Amin Sweeney, op.cit.

³⁰ Ibid., p. 292

³¹ Dhan Gopal Mukerji, The Master Monkey (New York: Dutton, 1932)

³² V.V.S. Aiyar, Kamba : Ramayana A study (Bombay: Bharatiya Vidya Bhavan, 1965)

ซึ่งสามารถอธิบายว่า รามเป็นคนในอุดมคติได้อย่างไร³³ ลักษณะอย่างนี้ทำให้ผู้เชื่อว่า รามเกียรติ์ไทยได้รับอิทธิพลมาจากฉบับทมิฬ แคนฉบับ Aiyar ไม่ได้แปลโดยตรง หาก จัดเป็นหมวดหมู่ตามบุคคลใหม่โดยตีความเป็นตอน ๆ อีกสามเล่มต่อไปเป็นการตีความสมัย ใหม่ Simha ยอมรับว่าลัทธิพร้อมทั้งอธิบายแนวความคิดบางประการในรามายณะ เช่น มิตรภาพ ข้าราชการ กรรม และมนตรี เป็นต้น³⁴ สำหรับ Guruge ศึกษารามายณะใน เชิงภูมิศาสตร์ เจือปนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนถึงปรัชญา และการ ศึกษา เป็นการศึกษารามายณะในเชิงวิชาสังคมศาสตร์อย่างปัจจุบัน³⁵ อีกเล่มหนึ่งศึกษา รามายณะในเชิงสังคม และการเมือง เล่มนี้เป็นวิทยานิพนธ์ของผู้ประพันธ์³⁶

ในส่วนของหนังสือไทยการตีความเล่มที่สำคัญคือ ของพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้า เพราะเป็นพระองค์แรกที่ศึกษาค้น³⁷ และให้ความกระจ่างเกี่ยวกับเรื่อง รามเกียรติ์ของไทยกับรามายณะก่อนผู้อื่น ในเรื่องบ่อเกิดรามเกียรติ์เป็นการวิเคราะห์ ที่มาของ

³³Ibid., pp. 44-5

³⁵Ananda Guruge, The Society of The Ramayana (Maharagama, Ceylon: Saman Press, ไม่ระบุปีพิมพ์)

³⁴S.L.N. Simha, Ramayana for The Modern World (Bombay: Bharatiya Vidya Bhavan, 1965)

³⁶Ramashaya Sharma, A Socio-Politocal Study of the Valmiki Ramayana (Delhi: Motilal Banarsidass, 1971)

³⁷พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บ่อเกิดรามเกียรติ์ (พระนคร: องค์การคุรุสภา, 2503)

รามเกียรติ์กับเรื่องย่อของรามายณะอีกสองท่านที่ประพันธ์คู่กันโดยศึกษาที่มาและแนวคิดของรามเกียรติ์อย่างหนักแน่นคือ เสฐียรโกเศศ - นาคะประทีป เห็นได้จากงานในเรื่องประชุมเรื่องพระรามและแนวคิดจากวรรณคดี อุปกรณ์รามเกียรติ์ และสมญาภิธานรามเกียรติ์³⁸ ซึ่งเสริมพระราชนิพนธ์บ่อเกิดรามเกียรติ์ จนทำให้การศึกษาลู่ทางของรามเกียรติ์แจ่มใสมั่น กรมหมื่นพิทยาลงภา ไคทรงนิพนธ์ถึงเค้าเรื่อง ตัวรามายณะย่อ รามเกียรติ์ภาคต่าง ๆ ในไทยกับในประเทศใกล้เคียง และการเดินทางของรามเกียรติ์³⁹ จะเห็นได้ว่าผลงานดังกล่าวในระยะแรก ๆ นักวิชาการไทยมักจะวิเคราะห์ปัญหาาร่วมกันเกี่ยวกับเรื่องที่มาของรามเกียรติ์และยังปรากฏอยู่จน พ.ศ. 2516 ในงานของมีหนี่ รัตนิน ที่ชี้ถึงรามเกียรติ์ในภูมิภาคต่าง ๆ และเน้นทางเดินของวรรณคดีเรื่องนี้ในไทย⁴⁰ ในระยะเดียวกัน นอกจากจะนิยมศึกษาที่มาของรามเกียรติ์แล้ว ยังมีกแสนองานของรามเกียรติ์ในรูปบทบาทของตัวละคร เริ่มตั้งแต่สมญาภิธานรามเกียรติ์ จนกระทั่งมาถึงประวัติกำเนิดบุคคลสำคัญในรามเกียรติ์ เช่น

³⁸ เสฐียรโกเศศและนาคะประทีป, ประชุมเรื่องพระรามและแนวคิดจากวรรณคดี (กรุงเทพฯ: เจริญวัฒนาการพิมพ์, 2516), เสฐียรโกเศศ, อุปกรณ์รามเกียรติ์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2515) และนาคะประทีป, สมญาภิธานรามเกียรติ์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญธรรม, 2515)

³⁹ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงภาพดชิยากร, เรื่องวิจารณ์นิทานป็นหียหรืออิเหนาเรื่องพระรามและลู่จักรโชน-ละคร (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2517)

⁴⁰ มีหนี่ รัตนิน, "รามายณะเปรียบเทียบทางวรรณคดีภาค 1," วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 2 เล่มที่ 2 (พฤศจิกายน 2525-มีนาคม 2516): 109-35 และ "รามายณะเปรียบเทียบทางวรรณคดีภาค 2," วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 3 เล่มที่ 1 (มิถุนายน-ตุลาคม 2516): 103-43

ของพันธ์ เรื่องศรี⁴¹ และหนุมานของ ส. ศิษย์เสธ⁴² หรืองานชิ้นอื่น ๆ แต่มีขนาดสั้น ๆ⁴³ เรื่องดังกล่าวมีลักษณะเป็นการเล่าเรื่อง อย่างไรก็ตามงานที่เป็นวิชาการที่เกี่ยวกับบทบาทของตัวละครมาปรากฏอีกครั้ง ในงานเขียนของศรีสุรางค์และสุมาลัย แต่งงานนี้เป็นงานเขียนที่เน้นบทบาทในเชิงวรรณคดีและพฤติกรรมในเชิงสังคมวิทยา⁴⁴ ในระยะหลังการศึกษารามเกียรติ์ขยายตัวออกไป เป็นการศึกษารามเกียรติ์ในเชิงวรรณคดีเปรียบเทียบ เช่น เปรียบเทียบระหว่างรามเกียรติ์ของรัชกาลที่ 1 กับรามายณะฉบับวาลมิกิ⁴⁵ การเปรียบเทียบระหว่างรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ ในไทย และฉบับวาลมิกิ เช่น ของชำนัญ รอดเหตุภัย⁴⁶ แต่น่าสังเกตว่ารามเกียรติ์ที่อ้างถึงเป็นฉบับภาคกลางกับฉบับหลวงทั้งสิ้น ในขณะที่ของฉันทสัททำการเปรียบเทียบระหว่างรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ ในท้องถิ่นภาคใต้

⁴¹พันธ์ เรื่องศรี, ประวัติกำเนิดบุคคลสำคัญในรามเกียรติ์ (พระนคร:มิตรไทยการพิมพ์ 2504)

⁴²ส. ศิษย์เสธ, ออฟไซค์รามเกียรติ์แจกเนื่องในงานอนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพพันตำรวจโทหลวงจิตใจราษฎร์และนางจิตใจราษฎร์ (พระนคร:โรงพิมพ์ช่างทหารอากาศ, 2508), น. 71-127

⁴³เช่น ส.พ.น., "เมขลา - รามสูร, "วิทยุศึกษา (สิงหาคม, 2507):40-41, วินัส, "เมียของหนุมาน, "ชัยพฤกษ์ (15 เมษายน 2513), และพระราม-นางสีดา, ชัยพฤกษ์ (1 กุมภาพันธ์ 2513): 22-23

⁴⁴ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์ และสุมาลัย บ้านกล้วย, ลักษณะความเป็นมาและพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์เปรียบเทียบกับตัวละครในมหากาพย์รามายณะ (เอกสารวิจัยหมายเลข 12 สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524)

⁴⁵สมพร สิงห์โต, ความสัมพันธ์ระหว่างรามายณะของวาลมิกิและรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 (เอกสารการนิเทศการศึกษานับที่ 192 หน่วยศึกษานิเทศกรรมการฝึกหัดครู, 2520)

⁴⁶ชำนัญ รอดเหตุภัย, รามเกียรติ์ฉบับปริทัศน์ (โครงการผลิตเอกสารตำราเรียนวิทยาลัยครูนครปฐม)

กับฉบับพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 1⁴⁷ นอกจากนี้มีหนังสือบางประเภทที่ไม่ได้มีความหมายในข้อนี้โดยตรง แต่ก็ให้ประโยชน์ต่อการศึกษาข้างเคียง เช่น คำอธิบายเรื่องโชนของนายชนิต อัญโพธิ์ ซึ่งศึกษาถึงการแสดง วิธีการดู และที่มาของโชน⁴⁸ และนารายณ์สิบปางกับพงศ์ในเรื่องของรามเกียรติ์ โดยชี้ให้เห็นถึงการอวตารของนารายณ์และที่มาของยักษ์ ฤๅษี สิง และเทพ เป็นต้น⁴⁹ นอกเหนือจากงานเขียนสั้น ๆ อื่น ๆ⁵⁰

3. ในส่วนต่อไปนี้จะกล่าวถึงงานแทรกหรือเป็นเกร็ดในงานหลักอื่น ๆ เช่น การวิจารณ์รามายณะของ Macfie ที่เน้นในเรื่องสัจจะแห่งสัตยาราม⁵¹ หรือของ Weber⁵² ที่ว่าตัวละครในรามายณะเป็นสัญลักษณ์ของการแผ่อำนาจของพวกอารยันลงไปทางใต้หรือการกล่าวถึงวาลมิกิในมหาภารตยุทธ⁵³ ในหนังสือไทยก็มีการอ้างถึงรามเกียรติ์

⁴⁷ฉันทส ทรวงช่วย, รามเกียรติ์กับ ...

⁴⁸ชนิต อัญโพธิ์, โชน (พระนคร: องค์การคุรุสภา, 2508)

⁴⁹นารายณ์สิบปางและพงศ์ในเรื่องรามเกียรติ์ แจกเนื่องในงานมาตานุสรณ์นางวิวิธชนก (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2510), น. 13-211

⁵⁰ยังมีอีกมากแต่เป็นงานชิ้นสั้น ๆ เช่น "เครื่องแต่งตัวโชน," วิทยาสาร (15 มีนาคม 2513): 36-37 หรือทัศนานนท์, "หัวโชน," วัฒนธรรมไทย (สิงหาคม 2514): 13-20

⁵¹J.M. Macfie, Myths and Legends of India (Edinburgh: T & T Clark, 1924), chap. 20-3

⁵²Albrecht Weber, The History of Indian Literature (London: Kegan, Paul, Trench, Sruvner & Co; Ltd., 1892), p. 192

⁵³เรียกกันว่ารามโฆษยาน คูในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บ่อเกิดรามเกียรติ์... น. 199 และใน Winternitz, A History of Indian Literature (Calcutta: University of Calcutta, 1927), p. 503

เช่น การกล่าวถึงถ้าพระรามในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช .(ด้านที่ 3 บรรทัดที่ 23 และ 24) การอ้างพระรามและทศกัณฐ์ให้เป็นพยานในการถือน้ำพิพัฒน์สัตยาในลิลิตโองการแข่งน้ำ การอ้างถึงเกียรติคุณของรามในการได้รับชัยชนะต่อลงกาในลิลิตยวนพ่าย การกล่าวถึงบารมีของพระรามในการจองถนนในกำสรวลโคลงคั่น การเปรียบเทียบความรู้สึกในการจากนางตั้ง เช่น พระรามจากนางสีดาในทิวาศมาศหรือการแสดงการละเล่นเรื่องรามเกียรติ์ที่ตอнокไมยราพในงานสมโภชพระพุทธรูปนอกจากนี้ยังมีในขุนช้างขุนแผน กากีคำกลอน และสุภาพนิพนธ์ของหมื่น เป็นต้น⁵⁴ การอ้างอิงชาคกเรื่องพระรามในไตรภูมิโลกวินิจฉัย⁵⁵ ในจินตคามณี⁵⁶ และแม้แต่ในพระไตรปิฎก⁵⁷ นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์แทรกเป็นเกร็ดซึ่งอ้างถึงในงานเขียนต่าง ๆ จนทุกวันนี้⁵⁸ หรือการพูดถึงชนพื้นเมืองในอินเดียโดยเฉพาะพวกทาสและนาคา

⁵⁴ ดูตัวอย่างคำประพันธ์เหล่านี้ได้จากต้นฉบับ หรือการอ้างถึงในหนังสือวรรณคดีทั่วไปที่นิยมนำมาอ้างอิงบ่อย เช่น ในรื่นฤทัย สัจพันธ์, อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศในวรรณกรรมไทย (เอกสารประกอบคำสอน ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง), น. 65-6 หรือ สมพร สิงห์โต, ความสัมพันธ์ระหว่าง..., น.273-280

⁵⁵ กรมศิลปากร, ไตรภูมิโลกวินิจฉัยกถา ฉบับที่ 2 เรียบเรียงโดยพระยาธรรมปรีชา (แก้ว) (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2520), น. 301-10

⁵⁶ กรมศิลปากร, จินตคามณี เล่ม 1-2 กับบันทึกเรื่องหนังสือจินตคามณีและจินตคามณีฉบับพระเจ้าบรมโกศ (ชนบุรี: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2512), น.63 และ 67 - 8

⁵⁷ พระไตรปิฎกสยามรัฐ พศ. 2470 เล่มที่ 27, หน้า 317-8

⁵⁸ เช่นพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, ชุมนุมพระนิพนธ์ ในส่วนอารัมภบทของเรื่องวิจารณ์นิทานบันทายหรืออเนกา และบทความของ ศ. มรว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, "โฉน" สู่จิตรกรรมแสดง โขนสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ๓ หอประชุมใหม่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (27 ธันวาคม 2515)

ว่าเป็นพวกชั้นต่ำ เป็นยักษ์เป็นลิง⁵⁹ หรือการวิเคราะห์ว่า รามายณะเป็นสงครามที่ก่อกำ
ทางชนชั้น⁶⁰ ตลอดจนฉลองพระบาทเชิงงอน อันเป็นหนึ่งในราชกฤกษ์เกิดจากคติใน
เรื่องรามายณะตอนพระพรตอัญเชิญฉลองพระบาทของพระรามกลับกรุงอโยธยา⁶¹ และการ
วิเคราะห์ศัพท์กลาโหมว่าเป็นทางหนึ่งที่น่าจะมาจากรามเกียรติ์ เขมรฉบับพระราชบัญญัติ
กัมพูชาว่าหมายถึงสังเวียนแห่งการบูชาไฟ⁶² เป็นต้น

ในการสำรวจงานเขียนสาขาลดงกล่าว สรุปได้ดังที่กล่าวมาแต่ต้นกล่าวคือ มี
ลักษณะ เพื่อให้เป็นแบบฉบับ เป็นการอธิบายความหรือตีความ และเป็นเกร็ดหรือความ
แทรก ส่วนใหญ่ในงานเขียนทางวิชาการปัจจุบัน เป็นลักษณะของการตีความมากกว่า ซึ่ง
สามารถทำให้ศึกษาในด้านความคิดและให้ความลึกได้ การแต่งเพื่อเป็นแบบฉบับนั้นเป็น
การจำกัดอยู่กับที่เดิม ส่วนการเขียนเกร็ดให้เพียงเรื่องเล่าเท่านั้น สำหรับรามเกียรติ์
ฉบับรัชกาลที่ 1 เป็นงานแบบฉบับที่จะหยิบมาตีความซึ่งเป็นการศึกษาทั้งสองแบบพร้อม
กัน โดยเฉพาะการวิจัยในประเด็นหลัง (การตีความ)

รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องในการค้นคว้างานเขียนนี้ จึงอยู่ในส่วนของการ
อธิบายและการตีความซึ่งสามารถเลือกการศึกษาและการวิจัยเรื่องรามเกียรติ์เฉพาะใน
ประเทศไทยที่สำคัญได้ดังนี้

1. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ในบ่อเกิดรามเกียรติ์-
2. กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ในบทอธิบายลักษณะของเรื่องพระรามในหนังสือภาพ
รามเกียรติ์

⁵⁹จิตร ภูมิศักดิ์, ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะ
ทางสังคมของชื่อชนชาติ (กรุงเทพฯ:กรุงสยามการพิมพ์, 2519), ภาค 2 บทที่ 2 โดย
เฉพาะ น. 388-97

⁶⁰อินทราวุธ, ข้อคิดจากวรรณคดี (กรุงเทพฯ:เจริญวิทย์การพิมพ์, 2518),
น. 33-45 และ 54-64

⁶¹จิตร ภูมิศักดิ์, ภาษาและนิรุกติศาสตร์ (กรุงเทพฯ:ศรีเมืองการพิมพ์,
2522), น. 4

⁶²เรื่องเดียวกัน, น. 108-9

3. เสฐียรโกเศศและนาคะประทีป ในประชุมเรื่องพระรามและเงือกจากวรรณคดี และอุปกรณรามเกียรติ์

4. มัทนี รัตน์ ในรามายณะเปรียบเทียบทางวรรณคดีภาค 1 และ 2 ในวารสารธรรมศาสตร์

5. ฉันทส ทรงช่วย ในรามเกียรติ์กับวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

6. สมพร สิงห์โต ในความสัมพันธ์ระหว่างรามายณะของวาสมิกิและรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1

7. ศิราพร ฐิตะฐาน ในรามเกียรติ์: การศึกษาในแง่การแพร่กระจายของนิทาน⁶³

8. ศรีสุรางค์ พุฒทรัพย์และ สุมาลัย บ้านกล้วย ในลักษณะความเป็นมาและพฤติกรรมของตัวละครในรามเกียรติ์เปรียบเทียบกับตัวละครในมหากาพย์รามายณะเป็นต้น

4 เล่มแรกเป็นการวิจัยในประเภทค้นหาที่มา และบ่อเกิดของรามเกียรติ์ส่วนใหญ่ได้ความคล้ายคลึงกัน คือ จากอินเดีย ชวา และถึงไทย ส่วนเล่มที่ 5, 6 และ 7 เป็นการศึกษารามเกียรติ์ในเชิงเปรียบเทียบ เพื่อหาสิ่งรวมและสิ่งต่างระหว่างฉบับต่าง ๆ ส่วนเล่มสุดท้ายเป็นการศึกษามหาบทตัวละครในเรื่องโดยเฉพาะ โดยวิจารณ์พฤติกรรมของตัวละครเอก ทุกเล่มที่กล่าวมาเป็นการศึกษาในรูปแบบของวรรณคดี โดยใช้วิธีการพรรณนาความ สืบประวัติ และจากเอกสาร จึงทำให้ขาดในส่วนของการมองปัญหาในรูปแบบอื่น ๆ เป็นการจำกัดตัวเองแต่ในวรรณคดีเท่านั้น การขาดรากฐานของ

⁶³ ศิราพร ฐิตะฐาน, รามเกียรติ์: การศึกษา ในแง่การแพร่กระจายของนิทาน (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522)

การมองปัญหาแบบสหวิชา ทำให้การศึกษารวมเกี่ยรรู้ล้อย่อยไม่สัมพันธ์กับสังคมที่เป็นจริง จึงทำให้วิธีการที่นำมาใช้วิจัยไม่ได้วิเคราะห์เชิงปริมาณ และก้าวเลยไปถึงการยืนยันจาก เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์การเมืองไทยได้

ปัญหาในการศึกษา

1. รามเกียรติ์เป็นวรรณคดีเรื่องยาวที่เก็บความจากรamayana มีบางคน เรียกว่าเป็นมหากาพย์ของไทย โดยเฉพาะเป็นงานพระราชนิพนธ์และอยู่ในความอุปถัมภ์ ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งเป็นผู้สถาปนาพระราชนิพนธ์และราชธานี ใหม่ ท่ามกลางวิกฤติการณ์ภายในประเทศ ดังนั้นจึงจำเป็นสำหรับพระองค์ในการสถาปนา ความมั่นคงของเมืองใหม่นี้ด้วยเครื่องมือต่าง ๆ กัน พระราชนิพนธ์อันหนึ่งที่จะเป็นเครื่องมือ ดังกล่าวได้คือ งานประพันธ์ซึ่งเป็นสื่อความคิดให้กับสังคมได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะใน สังคมชั้นสูงที่ประกอบด้วยพระราชนิพนธ์และขุนนาง (ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อ่านออกเขียนได้และ มีบทบาทเป็นผู้นำในสังคม) รามเกียรติ์เป็นงานพระราชนิพนธ์ที่ยาวมาก ย่อมหลีกเลี่ยง ไม่พ้นที่จะบรรจุความหลายหลากของเนื้อหา โดยเฉพาะวรรณคดีดังกล่าว เป็นพระราชนิพนธ์เอกในรัชกาลนี้ ย่อมเป็นที่น่าสนใจต่อการศึกษาเนื้อความ และกระบวนการถ่ายทอดความคิดในพระองค์

2. ลักษณะดังกล่าวชวนให้ตั้งประเด็นคำถาม และการแสวงหาคำตอบที่ว่า

2.1 รามเกียรติ์เป็นวรรณคดีทางการเมืองหรือไม่ และถูกนำไปเพื่อรับใช้การเมืองอย่างไร

2.2 รัชกาลที่ 1 ต้องการอะไรจากรามเกียรติ์ ความต้องการเหล่านั้นถูกสนองหรือไม่ ระดับใด

2.3 รามเกียรติ์เป็นคำตอบของแนวความคิดของสังคมในแง่ เพื่อความอยู่รอด และความมั่นคงของพระองค์ตลอดจนถึงการกล่อมเกลาวิถีชีวิตของคนไทย เพียงใด

2.4 รามเกียรติ์ถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองในระดับใด

3. เหตุผลในการตั้งปัญหาดังกล่าวก็เพราะว่า ได้มีผู้วิจัยหลายคนพบว่า วรรณคดีของไทยสามารถตีความที่สะท้อนภาพทางการเมืองและสังคมไทยได้⁶⁴ และได้พบส่วนสัมพันธ์บางประการในรามเกียรติ์กับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เช่น ความขัดแย้งระหว่างวังหลวงและวังหน้า ปราบกษัตริย์ในบทบาทตัวละครระหว่างพี่และน้องในรามเกียรติ์ การเน้นสงครามระหว่างพระรามาธิบดีกับทศกัณฐ์ ในขณะที่ไทยมีสงครามกับพม่า เป็นต้น

4. ประเด็นที่น่าสนใจและมีนักวิชาการถกเถียงกันบ่อยก็คือ ปัญหาการอ้างความชอบธรรมต่อการปกครอง และอุดมการณ์ทางการเมืองของรัชกาลที่ว่าเป็นเช่นไร อาจารย์นิธิ ได้เสนองานในประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา โดยชี้ให้เห็นถึงความล้มเหลวของสถาบันกษัตริย์ในปลายสมัยอยุธยา อันเนื่องมาจากการสืบสันตติวงศ์และการขาดศีลธรรมทางพุทธศาสนา* งานของสายชล** เสริมค่องานของอาจารย์นิธิ โดยชี้ให้เห็นว่า รัชกาลที่ทรงเสริมจุดอ่อนของข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้น แม้พระองค์จะไม่มีข้ออ้างในเรื่องเชื้อสายกษัตริย์ แต่การดำรงพระองค์เป็น "ธรรมิกราช" นั้น เป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่จะทดแทนและทำให้ผู้คนทั่วไปยอมรับ ธรรมิกราชในความหมายของสายชลก็คือ การดำรงพระองค์ราวกับพระโพธิสัตว์ที่จะพาสังคมทั้งหมดไปสู่นิพพาน ,

⁶⁴ เช่น ชลธิรา สียาวัฒนา, วรรณกรรมเบิกฟ้า: วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ ในอยุธยาตอนต้น (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2524), จิตร ภูมิศักดิ์, โครงการ แข่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2524), และสมบัติ จันทรวงศ์ และ ศัยอนันต์ สมุทวณิช, ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย (กรุงเทพฯ: ดวงกมลการพิมพ์, 2523)

* นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา (เอกสารโรเนียวสมาคมสังคมศาสตร์, 2521), น. 22 และ 29

** สายชล วรรณรัตน์, พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมืองในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, 2524), น. 209-23

โดยการทรงธรรมปฏิบัติ, รักษาความยุติธรรม, และการสั่งสอนอาณาประชาราษฎร์ไม่ว่า
 ไพร่ ชุนนาง และแม้แต่เจ้าประเทศราชให้อยู่ในศีลธรรม ยิ่งกว่านั้นยังทำให้กรุงเทพเป็นศูนย์กลาง
 ทางศาสนาไม่ว่าที่ตำบลเล็กเมืองน้อย เช่น โดยการนำพระแก้ว, บรมธาตุ, และพระ
 พุทธรูปที่ระจิกกระจายตามหัวเมืองมาไว้ที่ราชธานี และทำให้เป็นศูนย์กลางของโลกโดย
 การส่งคายนางพระไทรปิฎก ลักษณะดังกล่าวทำให้พระองค์ทรงเป็นศูนย์กลางของจักรวรรดิตาม
 จักรวรรดิวัตรทางพุทธศาสนา แต่อาจารย์มณีปิ่น กลับเห็นว่าพระองค์ไม่ได้ทรงตั้งหลักการ
 ความเป็นสมมติเทพลง ข้ออ้างศักดิ์และสิทธิ์ในการครองราชย์ก็คือ พระองค์ทรงเสมือนมีฐานะ
 เป็นพระผู้อาวุศารยบ้านเมืองกลียุค ก็ทั้งมีความบริสุทธิ์ทางเชื้อสายที่ไม่มีความชั่วมาปะปน
 อาจารย์มณีปิ่น อ้างหลักฐานทางวรรณคดีจากรามเกียรติ์ในตอนที่วิรุณยักษ์ และกำเนิกอนมาค้น
 โดยปราศจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์มาสนับสนุน

ข้อวินิจฉัยอุคมการณ์และความชอบธรรมดังกล่าวเป็นเรื่องที่จะต้องใคร่ครวญ
 รามเกียรติ์ถูกพระราชนิพนธ์ขึ้นในปีที่ 15 ซึ่งเป็นจำนวนปีที่เท่ากับปีครองราชย์ของพระเจ้า
 ทากสิน แต่บ้านเมืองมีความมั่นคงพอสมควรไม่ว่าจากภายในและภายนอกอาณาจักร เมื่อ
 เทียบกับรัชสมัยก่อนหน้าพระองค์และปลายสมัยอยุธยา ประสบการณ์การครองราชย์ 15 ปี
 ของพระองค์ด้วยพระชนมายุ 62 พรรษา น่าพิจารณาว่า ข้ออ้างความชอบธรรมและอุคม
 การณ์ทางการ เมืองของพระองค์นั้น มีเพียงประเด็นดังกล่าวเท่านั้น หรือมีประเด็นอื่นอีก
 และโดยเฉพาะกับอนาคตของพระราชวงศ์

มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, "บทละครเรื่องรามเกียรติ์: ภาพสะท้อนพระพุทธ
 ยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช," วารสารอักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ 5 ฉบับที่ 2
 (2525): 13 - 9

ความสำคัญของปัญหา

การเลือกรามเกียรติ์มาทำการวิจัยเนื่องมาจาก

1. รามเกียรติ์เป็นเรื่องยาว ซับซ้อน หลากหลาย และต่อเนื่องชวนให้หยิบขึ้นมาพิจารณาในรายละเอียด
2. ในฐานะวรรณคดี รามเกียรติ์ได้ชื่อว่าเป็นบทประพันธ์ที่สำคัญ ในทางศาสนาถือว่าศักดิ์สิทธิ์ ในทางสัญลักษณ์ ชื่อพระรามก็ถูกนำมาใช้เป็นพระนามของพระมหากษัตริย์ไทย รามเกียรติ์จึงผูกพันกับประวัติศาสตร์ไทยอย่างแยกไม่ออก
3. ในประเทศที่มีวรรณกรรมเรื่องรามายณะอยู่ เช่น อินเดีย⁶⁵ ได้มีผู้ศึกษาและวิจัยรามายณะในเชิงการเมืองและสังคมโดยทำเป็นวิทยานิพนธ์ และตรวจพบว่ามี ความเกี่ยวข้องกับทางการเมืองอย่างแนบแน่น รามเกียรติ์ในประเทศไทยเป็นวรรณกรรมเรื่องเอกคล้ายรามายณะในอินเดีย จึงชวนให้ติดตามและควรวิจัยในเชิงเดียวกัน เพื่อตรวจสอบผลที่น่าจะมีสาระทางการเมืองอย่างแนบแน่นเช่นเดียวกัน ความสำคัญของรามายณะมีอิทธิพล ต่อภูมิภาคนี้ร่วมกันในปัญหาค้างกล่าว สมควรที่ประเทศไทยจะมีการวิจัยในลักษณะดังกล่าวด้วย

65

Sharma, op.cit.

4. จากการสำรวจการศึกษารามเกียรติ์ในไทย ปรากฏว่ายังขาดการศึกษา และวิจัยโดยการมองจากการเมือง การวิจัยชิ้นนี้จะอุดช่องโหว่ในด้านดังกล่าว

5. การศึกษาแนวความคิดการเมืองในไทย มักจะใช้ทฤษฎีตะวันตกมาอธิบาย ปรากฏการณ์ในเมืองไทย แท้จริงแนวความคิดและปรัชญาการเมืองของไทยก็มี เช่น การตีความทางการเมืองในศิลาจารึก และการตีความในวรรณกรรมทั่วไป⁶⁵ อย่างไรก็ตามรามเกียรติ์เป็นเรื่องยาว จำลองชีวิตตัวละครหลายแบบ น่าจะบรรจุแนวความคิดและปรัชญาการเมืองไคละเอียก และโดยรวมกว่าเรื่องอื่น ๆ

ความมุ่งหมายของการศึกษา

1. เพื่อชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมทางวรรณคดี เช่น สังคม ศาสนา ประสพการณ์ ปรากฏการณ์ทางการเมือง และวิถีชีวิต เป็นต้น ซึ่งเป็นอดีตหรือประเพณี (Convention) ที่ปรากฏและฉายอยู่ในวรรณคดีที่ผู้ประพันธ์รับไว้

2. เพื่อแสดงถึงแนวความคิดของผู้ประพันธ์เองที่ปรากฏในวรรณคดีในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น ความต้องการ และการฉายภาพ (Projection) ท่ออนาคต ซึ่งจะแสดงรายละเอียดดังต่อไปนี้

จากการสำรวจงานเขียนรามเกียรติ์ในประเทศไทยในส่วนของการตีความแม่ จะกว้างขวางแต่ก็เป็นการศึกษารามเกียรติ์ในตัวของมันเอง จึงจำกัดรามเกียรติ์ให้หยุดนิ่ง และไม่พัฒนาไปสัมพันธ์กับด้านอื่น โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมของมันเองที่สำคัญคือ สังคม

⁶⁵ การตีความในศิลาจารึกอย่างใหม่ที่จิตรกระทำขึ้นว่า สุโขทัยเป็นสังคมศักดินา ไม่ใช่พอปกครองลูก อ่านจิตร ภูมิศักดิ์ในโฉมหน้าศักดินาไทย ส่วนการตีความอื่น ๆ อ่านในสมบัติ และชัยอนันต์, ความคิดทาง...

อันที่จริงการมองวรรณกรรมเข้ากับสังคมในทางกว้าง ๆ ก็มีอยู่ไม่น้อย เช่น ในปัจจุบันนี้
 มองว่า วรรณคดีต้องรับใช้สังคม หลังปี 2516 วรรณคดีจึงถูกวิจารณ์จากฝ่ายก้าวหน้า
 ดังตัวอย่างจากหนังสือวรรณคดีปวงชน และข้อคิดวรรณคดี⁶⁶ ซึ่งถกปัญหาถึงการนำวรรณคดี
 มารับใช้ชนชั้น แม้คำถามที่ว่าวรรณคดีเพื่อรับใช้ใครนั้นสำคัญ แต่คำถามที่สำคัญกว่าคือ
 วรรณคดีเป็นภาพสะท้อนของสังคม ถึงแม้จะเป็นสังคมชนชั้นสูง แต่คนกลุ่มนี้มีอิทธิพลต่อ
 การตัดสินใจในนโยบาย ความเป็นไป และชะตากรรมของอาณาจักร การศึกษาวรรณคดี
 จึงเป็นภาพสะท้อนของความปรารถนาที่จะให้สังคมเป็นและไม่เป็นตามความใฝ่ฝัน นอก
 เหนือจากการบอกเล่าเหตุการณ์ในขณะนั้น การศึกษาวรรณคดีที่ไม่ใช่ประวัติศาสตร์โดย
 ตรงก็จะให้ลักษณะสังคม ประวัติศาสตร์ได้ เพราะสปีริตของสังคมขาดคนไม่ได้ การ
 เสกสรรวรรณคดีจึงแยกไม่ออกจากสังคม

ชลธิรา สัตยาวัดณาอ้างการวิจารณ์วรรณคดีว่า ควรเป็นไปเพื่อสุนทรียศาสตร์
 เท่านั้นตามหลักของ I.A. Richards และไม่ควรเสนอข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์
 โบราณคดี สถานที่ การเมือง ฯลฯ เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่สำคัญ⁶⁷ งานของชลธิราในเรื่อง
 การวิจารณ์และวิเคราะห์วรรณคดีส่วนใหญ่ จึงมองค่านิยมจากวรรณคดีเอง เช่น การ
 วิเคราะห์ความก้าวร้าวของตัวละครในเรื่องขุนช้างขุนแผน⁶⁸ แต่งานชิ้นหลัง ๆ เช่น

⁶⁶ ความจริงมีมาก่อนหน้านั้น ในเรื่องการวิจารณ์วรรณคดี เพื่อปวงชนในสมัย
 จอมพล ป. พิบูลย์สงคราม (พ.ศ. 2492-2495) แต่ก็มี การนำมาตีพิมพ์ใหม่หลังปี 2516
 นอกเหนือจากวรรณคดีวิจารณ์ที่เกิดขึ้นในยุคหลัง 2516 จริง ๆ อ่านรายละเอียดใน
 อินทรายุช, ข้อคิดจากวรรณคดี (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2518) และฝ่ายวิชา
 การองค์การบริหารนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วรรณคดีปวงชน (กรุงเทพฯ: อักษรสาส์น,
 2517)

⁶⁷ อ่านในชลธิรา สัตยาวัดณา, การนำวรรณคดีวิจารณ์แผนใหม่แบบตะวันตกมา
 ใช้กับวรรณคดีไทย (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513),

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน.

เบิกฟ้าวรรณกรรม 3 ชลธิราเองกลับวิเคราะห์จากสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เช่น โบราณคดีและประวัติศาสตร์ เป็นต้น⁶⁹ แม้อจิตร ภูมิศักดิ์ จะเห็นว่าวรรณคดีต้องรับไข่มวลชน แต่บางส่วน ของงานเขียน จิตรได้สะท้อนภาพสังคมโดยอาศัยหลักฐานทางวรรณคดีได้เป็นอย่างดี เช่น โองการแข่งน้ำ⁷⁰ และ นิราศหนองคาย⁷¹ ทั้งสองเล่มวิเคราะห์วรรณคดีโดยอาศัยสิ่งแวดล้อมทางวรรณคดี และในขณะที่เกี่ยวกับจากวรรณคดีดังกล่าว ก็สะท้อนให้เห็นสภาพของสังคมด้วย ซึ่งความแตกต่างจากการศึกษาวรรณคดีวิจารณ์แบบเดิม ที่วนเวียนอยู่ในหลักวรรณคดีค่านเดียว เน้นแต่ความสละสลวยของคำ อุปมาอุปไมย และลักษณะของคำประพันธ์ เป็นต้น ซึ่งเป็นการประเมินวรรณคติน้อยเกินกว่าที่มันควรจะมี

การศึกษาวรรณคดีจึงควรได้สิ่งอื่นนอกเหนือจากตัววรรณคดีเอง เช่น แนวความคิดทางการเมือง แท้จริงสิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ในเมืองไทยเช่นกัน แต่ปรากฏแอมแปงอยู่ในวรรณคดีที่มีไข่มวลชนขึ้นตรง ๆ อย่างลักษณะแบบตะวันตก เพราะพฤติกรรมของคนไทยเก็บความรู้สึกได้เก่ง การถ่ายทอดความคิดจึงมีลักษณะอ้อม ๆ ยืดความคิดทางปรัชญาที่มีลักษณะเป็นนามธรรมและสื่อได้ยาก เราจึงต้องหาทางออกของวรรณคดีด้วยการอิงภาษาบาลี สันสกฤต หรือไม่กี่ใช้วิธีบุคคลลาธิฐาน⁷² คือเอาบุคคลเป็นสัญลักษณ์ของความข้องการบางอย่าง เช่น การอธิบายกำเนิดรัฐด้วยการหนีบีมจากอัญสุทร แบบแผนกโลบายของกษัตริย์ในราชনীติ ศรีหะนนไชยกับพฤติกรรมกระลอนและ

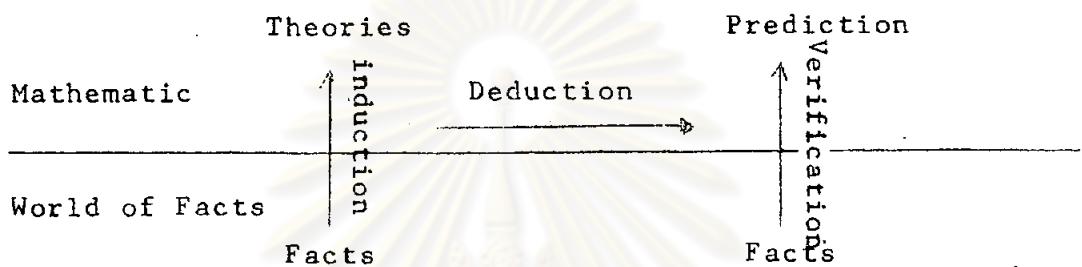
⁶⁹ชลธิรา สัตย์าวัดนา, วรรณกรรมเบิกฟ้า 3..., น. 3

⁷⁰จิตร ภูมิศักดิ์, โองการ...,

⁷¹จิตร ภูมิศักดิ์, นิราศหนองคายวรรณคดีที่ถูกสั่งเผา (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2518)

⁷²เจตนา นาควัชระ, ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เกษตร, 2521), น. 55-6

ความกระตือรือร้นที่เกินพอจึงทำให้พ่ายภัยตัวเองในที่สุด⁷³ และแม้แต่คน... ด้านความ
 ชัดแย้งระหว่างที่-น้องในรามเกียรติ์อันสะท้อนให้เห็นความจริงบางอย่างในราชสำนัก
 อย่างไม่ก็ตาม การที่จะยอมรับสิ่งเหล่านี้ควรจะต้องพิจารณาถึง ระดับความ
 สัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับสังคมและการเมืองว่าความสัมพันธ์กันเช่นไร Kemeny⁷⁴
 ยอมรับว่าการเมืองนั้นเป็นส่วนหนึ่งของสังคมศาสตร์ที่มีวัฏจักรของทฤษฎีโดยเป็นผลมาจาก
 ประสบการณ์ในโลกข้อเท็จจริง ตามแผนภาพ*

ในขณะที่ Berger⁷⁵ ว่าวรรณคดีอยู่ในโลกแห่งจินตนาการ ในขณะที่สังคม
 ศาสตร์เป็นโลกแห่งความเป็นจริง ซึ่งมีความสัมพันธ์กันดังภาพ**

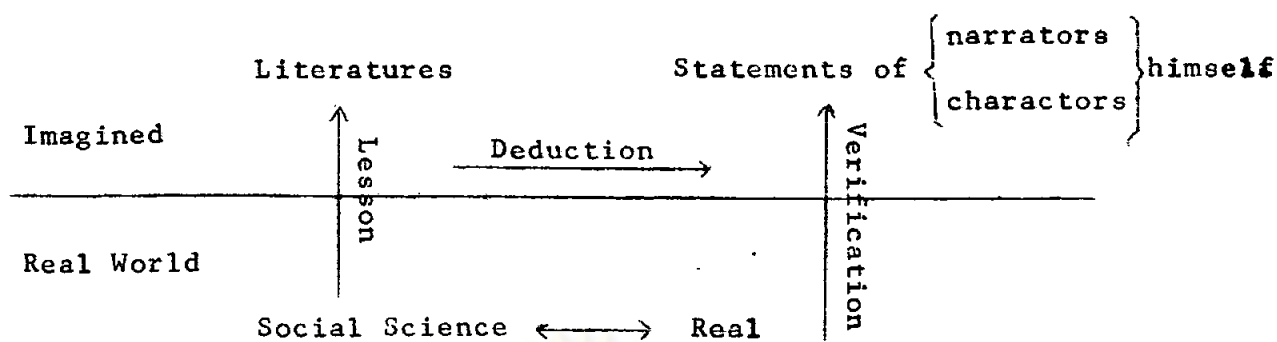
⁷³ ดูรายละเอียดความคิดวรรณคดีที่มีมักอยู่ในรูปดังกล่าวได้ใน สมบัติ และชัยอนันต์,
 ความคิดทาง....

⁷⁴ John G. Kemeny, " A Philosopher looks at Science," The
 Methods (Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, 1959), pp.85-103

⁷⁵ Berger วิเคราะห์ศัพท์แต่ละตัว แต่เขาไม่ได้สร้างความสัมพันธ์ในเชิงกรอบ
 แห่งความคิด แผนภาพดังกล่าวเป็นการสรุปขึ้นเองเมื่ออ่านงานของเขาแล้ว ดูรายละเอียด
 ใน Morroe Berger, Real & Imagined Worlds: The Novel and Social
 Science (Cambridge: Harvard University Press, 1977), pp.214-5

* กล่าวคือข้อเท็จจริงที่ปรากฏในสังคมซึ่งเป็นโลกแห่งความเป็นจริง จะเป็นข้อมูล
 ในการอุปนัยทฤษฎีซึ่งเป็นงานที่มีแบบแผนหรือมีการจัดระบบอย่างคณิตศาสตร์ เช่น การรวบรวม
 ทักษะคดี การสังเกต และการออกสนาม แล้วประมวลตัวแปรในการสร้างกรอบความคิด ในทาง
 กลับกัน กรอบความคิดที่เป็นทฤษฎีดังกล่าวจะสามารถนิรนัยด้วยการตรวจสอบ หรืออธิบายปรากฏ
 การณ์ในสังคม ซึ่งเป็นโลกแห่งความเป็นโลกแห่งความเป็นจริง กลับคืนได้ เช่น การใช้
 ทฤษฎีชั้นสูงในการอธิบายกลุ่มผู้นำ

** กล่าวคือ สังคมศาสตร์ซึ่งเป็นการศึกษาสังคมในสภาพความเป็นจริง สามารถสรุป
 เป็นบทเรียนทางวรรณคดีได้ คำประพันธ์เรื่องโองการแห่งน้ำสะท้อนถึงศักคินาสวามีภักดี
 ตามที่จิตร ภูมิศักดิ์ ที่ความไว้ เป็นต้น

โดยการเทียบกรอบความคิดพบว่า โลกของข้อมูลหรือข้อเท็จจริงในทางสังคมศาสตร์ ก็คือสภาพความเป็นจริงในทางวรรณคดี (ไม่ว่า เนื้อหาวรรณคดีจะปฏิเสธความจริง หรือล้ำความจริงก็อาจทราบความจริงได้โดยการตีความประกอบประวัติศาสตร์) การสรุปข้อเท็จจริงให้เป็นนามธรรมทางทฤษฎีเป็นกระบวนการในโลกคติศาสตร์ ซึ่งในโลกแห่งความเป็นจริงก็สามารถให้บทเรียนแก่นักประพันธ์ในการสร้างวรรณคดีตามจินตนาการที่วางไว้ ระบบสัญลักษณ์แห่งจินตนาการ (อย่างมีตรรกะแบบธรรมชาติของคติศาสตร์) จึงได้มาซึ่งข้อสรุป⁷⁶ ทางวรรณคดี ข้อสรุปที่เป็นจินตนาการนามธรรมดังกล่าว จึงสามารถนำไปอธิบายความคิดหรือสภาพความเป็นจริงของสังคมได้ เพราะข้อสรุปจินตนาการนามธรรมนั้นมีรากฐานจากประสบการณ์ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากโลกที่เป็นอยู่ วัฏจักรของการรับและถ่ายทอดความคิดดังกล่าวจากโลกแห่งความเป็นจริงหรือข้อมูล ท่อไปจะเรียกว่า "ทฤษฎีวรรณคดีสังคมการเมือง" ดังนั้น การเมืองซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและวรรณคดีจึงแยกจากกันไม่ได้

โดยสรุปทฤษฎีวรรณคดีสังคมการเมือง เกิดขึ้น (induce) จากบทเรียนที่ได้จากสภาพข้อเท็จจริงทางสังคม ดังนั้น ทฤษฎีวรรณคดีสังคมการเมืองก็สามารถใช้ข้อความ

⁷⁶ รัสเซลว่าการมีคติศาสตร์ทำให้เราเข้าใจโลกได้อย่างฉลาด และเช่นเดียวกันกับสัญลักษณ์ทางคติศาสตร์ไม่เป็นพิษเป็นภัยแต่มีประโยชน์ในการช่วยให้เข้าใจ กระบวนการธรรมชาติมากขึ้น อ่านในวิจิตร เกิดวิเศษฐ์ (แปล), ศิลปะแห่งการคิดปรัชญา (กรุงเทพฯ: บางกอกการพิมพ์, 2523), ในส่วนของศิลปะการคำนวณ น. 150-2

ในวรรณคดีเป็นตัวทำนายและอธิบายเหตุการณ์ในโลกแห่งความเป็นจริงทางสังคมได้ เช่นกัน วรรณคดีจึงอาจแสดงถึงความรู้สึกสำนึกทางการเมือง ซึ่งเป็นความรู้สึกที่ติดมากับมนุษยชาติอย่างที่ว่าริสโตเติลว่า มนุษย์เป็นสัตว์การเมือง วรรณคดีมีข้อได้เปรียบกว่าบทความทางการเมืองโดยตรง ตรงที่ว่าวรรณคดีการเมืองสามารถกลับไปมาระหว่างความเป็นอภิปราย โดยเข้าสู่ความเป็นธรรมชาติ กับสภาพที่แท้จริงได้คล่องตัวกว่า ตรงจุดนี้ทำให้วรรณคดีเกิดการตีความขึ้น คูณเป็น ๆ วรรณคดีอาจเห็นว่าไม่มีสาระการเมือง แต่ความคิดอันรวมกันของผู้อ่าน อาจทำให้เกิดภาวะอารมณ์รวม (resonance) กับวรรณคดีได้ ทำให้วรรณคดีมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อย่างน้อยที่สุดก็กระตุ้นและเตือนพวกชนชั้นสูง หรือ ผู้นำได้⁷⁷ การเมืองจึงเข้าไปมีสัมพันธ์กับกรอบความคิดของเรื่องในส่วนลึก กล่าวคือ มันไม่จำเป็นต้อง บอกมาตรง ๆ แต่ผู้อ่านที่พิจารณาจะรู้สึกมันเองเมื่ออ่านจบลง⁷⁸ การสร้าง "มายา" ทางวรรณคดีจึงจำเป็นเพื่อโน้มน้าวผู้อ่านให้รับรู้เรื่องที่มีสมมติขึ้น ให้ดูราวกับเรื่องที่เป็นจริง การใช้วรรณกรรมเป็นเครื่องมือในทางการเมืองจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้⁷⁹ อาทิเช่น โครงการแข่งขันเป็นทฤษฎีวรรณคดีสังคมการเมืองที่สะท้อนมายา ดังกล่าว ปัญหาหลายอย่างจึงตามขึ้นมาชวนให้วิเคราะห์หรืออธิบายความหมายของมายาต่าง ๆ กับโลกแห่งความเป็นจริง อาทิ มายาแห่งเทพภาพของราชา หรือ การสวมมิกกี้โดยบังคับของคำสาปแช่ง ซึ่งสะท้อนความเป็นสังคมศักดินา ของไทยในอดีต*

⁷⁷ อานรายละเอียดในเจตนา, ทฤษฎีเมือง..., บทที่ 6 โดยเฉพาะ น.62, 63,66 และ 67

⁷⁸ Robert Pen Warren, "A Note to All The King's Man," Sewanee Review 61 (1953): 478-80

⁷⁹ แนวความคิดนี้อ่านในเจตนา, ทฤษฎีเมือง..., น.49 เจตนาไม่ได้นิยามความหมายของมายา แต่มายาโดยทั่วไปหมายถึง การลวงให้เข้าใจผิด หรือตามเจตนาของผู้สร้างมายา มายาตามปทานุกรมของนายเป็ลื่อง ณ นคร หมายถึง การลลวง

* จิตร ภูมิศักดิ์, บทวิเคราะห์วรรณกรรมยุคศักดินา (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, ไม่ระบุปีที่พิมพ์), น.104 - 14

ของพิภพต่อพระรามเป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาในราชอาณาจักรอยุธยา และนำมาซึ่งความ
 ผุพังและเสียกรุงมาแล้ว ภาวะความตึงเครียดภายใน จำเป็นต้องมีนวนิยายการเมืองที่มีอุดม-
 การณ์ที่ใหม่กว่า⁸⁰ เข้ามาแก้ปัญหา เช่น การเน้นศัพทราชาธรรมมากกว่าความเป็นเทวะ
 (ชาติกำเนิด) ปัญหาการทูตนำการสงคราม และระคับความจงรักภักดี รามเกียรติ์จึงถูก
 บรรจงสร้างขึ้น เพื่อใช้สร้างท่าที และการเสียสละ อย่างกระตือรือร้นของพวกผู้ดี และ
 นั้นอาจเป็นความปรารถนาของผู้ทรงพระราชนิพนธ์

ดังนั้น งานประพันธ์จึงสะท้อนถึงความต้องการและความรู้สึกของผู้ประพันธ์และ
 สภาพสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะในสังคมราชาธิปไตย พฤติกรรมของบุคคลถูก
 ชี้นำ โดยศาสนาและพระมหากษัตริย์ พวกอิสระชนมักจะนิยมกำหนดตัวเองว่า เป็นผู้ที่มีชาติ
 ตระกูล ยกตัวในการติดต่อกับผู้อื่น เช่น การอ้างถึงเทวสิทธิ์ ความพยายามในการชี้นำ
 พฤติกรรมของบุคคลอื่น⁸¹ ในทางกลับกันก็เป็นการแสดงถึงแนวความคิดที่แท้จริงของสังคม
 ส่วนหนึ่งที่ต่อต้านแนวความคิดชาติตระกูลที่กำหนดลัทธิต่าง ๆ พวกชนชั้นสูงจึงต้องเรียกร้อง
 ให้มีความชอบธรรมต่อปัญหาดังกล่าว บึงในภาวะวิกฤติการณ์ หรือภาวะที่กำลังมีการ
 เปลี่ยนแปลง ดังในสมัยรัชกาลที่ 1 การแสวงหาเอกลักษณ์ของพวกผู้นำ (Personal
 Vicissitudes) เป็นสิ่งจำเป็น วรรณคดีที่เขียนขึ้นโดยเฉพาะจากผู้นำจะมี
 ลักษณะปลุกสำนึก ให้เห็นพลัง และปฏิบัติกันด้วย หรือสอดคล้องกันมาตามฐานที่วาง
 ไว้ใหม่ (Self Fulfilling Prophecy)⁸² ในภาวะเช่นนี้

⁸⁰ อ่านแนวความคิดนี้ใน Irving, Politics and Novel (Greenwich: Fawcett Publication, Inc., 1967), p.22 & 23

⁸¹ Berger, op.cit., p. 42

⁸² Ibid., p. 158

(Crisis) วรรณคดีย่อมหลีกเลี่ยงการเจ็บปวดการเมืองไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อให้มีผลต่อภาวะจิตใจ โดยการกระตุ้นความรู้สึกอย่างหนักแน่น เช่น การขยายความเกินจริง การประชดประชัน หรือการเย้ยหยัน (Sarcasm), และความเพ้อฝัน (Melodrama) วรรณคดีดังกล่าว จึงต้องผลิตเป็นงานเขียน (ไม่ใช่ในรูปของอักษรานหรือมุขปาฐะซึ่งงุ่มง่ามและคลาดเคลื่อน) เพื่อให้เกิดความรับผิดชอบต่องสังคมอย่างจริงจัง⁸³ ความจำเป็นต่อความรับผิดชอบดังกล่าว ทำให้งานเขียนนอกจากจะแทรกความคิดทางการเมืองแล้วมักจะมีบทบาททางศาสนา และ จิตใจ (Religious & Spiritual)⁸⁴ จินตนาการในวรรณคดี จึงมีบางส่วนเป็นจริงที่นั้นจะถูกบรรจุไว้ในงานเขียน โดยเฉพาะเมื่อผู้แต่งได้เคยควบคุม และผ่านสถานการณ์นั้นมาแล้ว เช่น การไปรศเกล้าของร. ๗ ให้แต่งตั้ง อิหร่านราชธรรม หรือ การยกพระมหาพิภกร (ภิกษุ) ให้เป็นราชาในตอนท้าย รชกรนิพนธ์ การแปรเปลี่ยนการใช้กำลังบังคับสังคม มาเป็นเรื่องราวศีลธรรม (Moral Catagories)⁸⁵ วรรณคดีจึงปลูกสำนึกให้รับรู้ และครอบงำ (Supervene) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนอกเหนือจากความคิด เพื่อให้เกิดความมีระเบียบทางศีลธรรม ให้แก่ผู้อ่านและคงความคิด (Perseve) ของผู้นิพนธ์⁸⁶ โดยหวังผลการเปลี่ยนแปลงบางส่วนของสังคม เพื่อรองรับความชอบธรรมของผู้ปกครอง ด้วยการใช้คุณธรรมระหว่างกำลังอำนาจของผู้ปกครองกับความบริสุทธิ์ของผู้ใต้ปกครองที่ประกอบด้วยความคิด

⁸³ Berger, op.cit., pp. 83-4

⁸⁴ Ibid... p. 95

⁸⁵ Symposium on The Relation of Literature to Social Change, Literature and Society (Manila: Alberto S. Florentino, 1964), pp. 93-4

⁸⁶ Howe, op.cit., p.26

กับอารมณ์ร่วม (Compassion)⁸⁷ ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อพร้อมที่จะให้คลายตามผู้ปกครองงานพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์เป็นปรากฏการณ์ช่วงท้ายของวิกฤติการณ์หลังการเสียกรุงถึงปลายสมัยรัชกาลที่ 1 และเป็นความสามารถของปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ใหม่ ผู้ปราบคาพิเนชาตามกลางความแตกแยกของบ้านเมือง เนื่องจากความทรุดโทรมภายในและการรุกรานจากภายนอก ในงานดังกล่าว⁸⁸ จึงชี้ให้เห็นถึงการผ่อนคลายสงครามด้วยวิธีการอื่น ๆ ด้วยอาทิเช่น การแก้ปัญหาค่ายเหตุผลและความยุติธรรม เมื่อเกิดคดีขึ้น ในนิทานอิหร่านราชธรรม หรือการเข้าหาศีลธรรมทางพุทธศาสนา ด้วยการสังคายนาพระไตรปิฎก เป็นต้น

ยิ่งกว่านั้นความฟอนเฟะของสังคมคนกรุงอันเนื่องมาจากความล้มละลายของกรุงศรีอยุธยา และการสถาปนาความมั่นคงของกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นความจำเป็นที่ต้องลบภาพเดิมและสร้างภาพใหม่ ยิ่งในการสถาปนาราชวงศ์ใหม่ภายใต้สังคมใหม่ ยิ่งเป็นความจำเป็นของผู้นำ (Hero) ในการฟื้นฟูและปฏิสังขรณ์ภาพพจน์ต่าง ๆ (Restoration) โดยอ้างถึงความภูมิใจในประวัติศาสตร์ชาติตน ถึงแม้จะต้องเน้นถึงความล้มเหลวของผู้นำเก่าก็ตาม ทั้งนี้ ก็เพื่อเสริมบารมีของผู้นำใหม่ ด้วยการย้ำความเป็นผู้นำโดยเจตนารมณ์ไม่ใช่ชาติกำเนิดอย่างในระบบเทวภาพ⁸⁹ จึงจำเป็นต้องสร้างมายา (Myth) และการทำบางสิ่งให้เป็นมายาโดยผูกพันกับเทพนิยายเพื่อเป็นพื้นฐานในการ

⁸⁷ Symposium, op.cit., p.13

⁸⁸ งานวรรณคดีเจ้าอภัยการเมืองไม่มากนักย่อเสมอ ดังได้กล่าวข้างต้น รามเกียรติ์จึงไม่ได้สะท้อนภาพสงครามเท่านั้น ยังแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมการเมืองหรือลักษณะการเมืองอื่น ๆ

⁸⁹ Howe, op.cit., pp. 28-9

สร้างจิตไร้สำนึกร่วมกัน รวมทั้งการมีพิธีกรรมที่เหนียวแน่นเสริมสร้างสภาพจิตใจ⁹⁰ โดยการอาศัยขบวนการสื่อสารที่ประทับใจ (Rhetoric Process) เพื่อบ่มค่านิยมชุมชนในส่วนของความคิดและการสร้างแนวชีวิตสังคม สภาพการตั้งกล่าว เช่น การนำนามจักรีมาเป็นนามพระราชวงศ์ หรือการเคร่งครัดต่อระเบียบพระราชพิธีในวาระต่าง ๆ หรือการเน้นบารมีทางพุทธศาสนาอย่างหนักแน่น หรือการขึ้นนำโดยบรรพคต เช่น ไตรภูมิโลกวิจิตร หรือการเน้นความสามารถของบรรดาแม่ทัพนายกอง ตลอดจนให้ความสำคัญความชอบถึงขั้นเป็นเจ้าประเทศราชอย่างพระเจ้ากาวิละ เป็นต้น บรรพคตอย่างรามเกียรติ์จึงเกิดขึ้นเพื่อรับใช้ขบวนการตั้งกล่าวด้วย⁹¹ โดยเฉพาะส่วนหนึ่งสามารถเป็นตัวชักนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Catalyst) ได้ โดยนำมาสู่ภาพใหม่ ๆ ของสังคม ทั้งนี้ ก็เพราะรามเกียรติ์มีโครงสร้างทางการละครที่มีอารมณ์ถูกนำมาแสดงบ่อย

⁹⁰Walter A. Davis, The Act of Interpretation : A Critique of Literary Reason (Chicago: The University of Chicago Press, 1978), p.65

⁹¹หยิบยกรอบความคิดจากเรื่องเดียวกัน, น. 58

และต่อเนื่อง⁹² มีการสร้างแนวความคิดสังคัมพัทธ์ (Cosmic Construct) ซึ่งเป็นความจริงที่จินตนาการได้ (Imaginable Reality) ทั้งสองทาง กล่าวคือ ในส่วนของแนวความคิดสังคัมพัทธ์ที่ต้องการทั้งค่าน้ำแข็งและแก่น เช่น การมีบุพภาพและปัญญาภาพของหนุมานที่มีคนกล่าวขวัญถึง หรือ คุณสมบัติที่ดีของขุนนางอย่างพาลีสอนสุครีพ ซึ่งเป็นแนวความคิดสังคัมพัทธ์ที่ปรากฏในรามเกียรติ์ ซึ่งเข้าใจได้ง่ายและยังคงเป็นที่รับทราบกัน แม้แต่ในยุคหลัง ๆ เช่นเดียวกับในส่วนของแนวความคิดสังคัมพัทธ์ที่ไม่ต้องการ แม้จะแข็ง แต่ก็ทำให้เปราะบาง เช่น เทวภาพเป็นสิทธิที่สำคัญในการอ้างความชอบธรรมของราชา เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา แต่ค่าน้ำแข็งก็เสื่อมลง ไม่เพียงพอเพียงอย่างเดียวต่อข้ออ้างในการปกครอง หากราชาไร้สติปัญญาและความสามารถ เช่น การไม่สามารถครองราชบัลลังก์ได้ของพระเจ้าเหี้ยนเต้ในสามก๊ก และความมั่นคงในราชสมบัติของพระเจ้าเลอเข้าเมื่อมีขงเบ้ง อย่างไรก็ตามในทางกว้างๆ รามเกียรติ์ประสบความสำเร็จในการสร้างแนวความคิดสังคัมพัทธ์ที่ทำให้จินตนาการ (ที่เลื่อนลอย) กลายเป็นสัญลักษณ์ที่เป็นจริง (exist) ผู้คนจึงมักอ้างถึง เช่น ออกคณัญญเหมือนทรพีหรือบริสุทธิ์เหมือนสีดา ยิ่งกว่านั้นสามารถสร้างภาพพจน์ที่แจ่มชัด รามเกียรติ์แม้จะเป็นเรื่องของเทวดาและอิทธิฤทธิ์ แต่ก็สามารถใส่ความเป็นมนุษย์ลงไปได้ท่ามกลางเทวดาที่ดังกล่าว เช่น การให้พฤติกรรมบทบาท และอารมณ์ เพราะการทำให้มีลักษณะเป็นมนุษย์ (Humanization) สามารถ

⁹² รามเกียรติ์ถูกนำมาแสดงบ่อยทั้งในราชสำนักและชาวบ้านตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา เห็นได้ชัดจากการมีการแสดงในการฉลองพระพุทธรูปในปูชนียวัตถุสำคัญ และแม้แต่ในจินตนิมิตที่กล่าวถึง ซึ่งได้กล่าวในบทสำรวจแล้วตอนต้น ในสมัยรัชกาลที่ 1 ก็ยังคงมี รามเกียรติ์ จึงเป็นวรรณคดีที่ได้รับการอุปถัมภ์มาตลอดจนปัจจุบัน เพราะละครเป็นการถ่ายทอดวรรณคดีให้เป็นรูปธรรมสะดวกต่อการสร้างความเข้าใจและแนวโน้มที่ต้องการแก้คนจำนวนมากได้ง่าย อ่านใน ธานี อัญโพธิ์ (แปล), วรรณคดีกับชีวิตทางการเมือง (พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดคิวิพร, 2510), น. 18 และผู้แต่งคนเดียวกันใน ศิลป์บันเทิงละครไทย (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2497)

อ้างอิงถึงในลักษณะเปรียบเทียบได้กับสังคมที่เป็นจริงยิ่งกว่านั้น วรรณคดีดังกล่าวสามารถสร้างความเข้มข้นทางความคิดและอารมณ์ จนเกิดวิญญาน (Sou1)⁹³ โดยเฉพาะการไหว้ครูของศิลปิน และความเชื่อศักดิ์และสิทธิ์ในตัวละครทำราวกับได้อุบัติขึ้นในโลกและยังคงอยู่ทุกวันนี้ในการพิทักษ์รักษามนุษย์ หรือรังความมนุษย์ เช่น การใช้ชื่อรามของราชา ความคงอยู่ของหนุมาน และทำอุณราชในตำนานเมืองลพบุรี เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวมีผลต่อการสร้างภาพใหม่ ๆ ในสังคมการเมือง ไม่ว่าในเรื่องการทำทลายความเชื่อในการปกครองแบบเก่า ประเพณีบางอย่างที่ต้องให้คงอยู่ การตกเตือนชนชั้นสูงบางคน หรือความต้องการให้ศีลธรรมและพฤติกรรมบางอย่างคงอยู่ จึงกล่าวได้ว่าความล้มละลายของกรุงเก่าและการสร้างกรุงใหม่ จำเป็นต้องลบภาพเดิมบางส่วนที่ไม่เหมาะสมและสร้างภาพใหม่ ผู้คนที่รู้จักอยุธยาไม่น้อยมากแม้ในต้นรัชกาลที่ 1⁹⁴ การพัฒนาวัฒนธรรม การเมือง สังคม และอื่น ๆ ที่ปรากฏในปัจจุบันบางส่วนเป็นผลมาจากการเร่งรัด และให้ภาพใหม่ ๆ ในรัชกาลพระองค์จนกล่าวได้ว่าการรู้ปัจจุบันต้องรู้จักพระองค์

สมมติฐาน

เนื่องจากการศึกษาในเชิงตีความ จึงทำให้การแสวงหาทสรูปบนสมมติฐานมีลักษณะเป็นข้อเสนอ (Propositions) ซึ่งมีวิธีการและเป้าหมายอยู่ในเชิงคุณภาพมากกว่า แม้บางส่วนของวิธีการจะทำในเชิงปริมาณบ้างก็ตาม

⁹³ ทัศนะความคิดได้จาก Symposium, op.cit., p.15

⁹⁴ ผู้รู้สูงอายุนั้นเป็นหลักเป็นประธานในการให้คำปรึกษาต่อรัชกาลที่ 1 เกี่ยวกับราชสำนักคือ เจ้าพระยาเพชรพิชัย อานใน ศ. มรว. แสงโสม เกษมศรี และนางวิมลวงศ์พิพัฒน์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3 (พศ.2525-2394) (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2523), น.3

๑. รามเกียรติ์ประกอบค้ำยแนวความคิดทางการเมืองของสังคมไทยอันสอดคล้องกับทฤษฎีวรรณคดีสังคมการเมือง รามเกียรติ์จึงน่าจะบรรจุความหลายหลากภายใต้ระบบสังคมและวัฒนธรรม หลักการเมืองการปกครอง การบริหาร ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและปรัชาการเมือง⁹⁵ เป็นต้น ตามประสบการณ์ และความคิดเห็นของรัชกาลที่ 1 โดยเฉพาะจะทำการวิเคราะห์สาระเพื่อหาทิศทางของปรัชาการเมือง

2. สามารถอธิบายค้ำยภาพเชิงซ้อนระหว่างการค้าเงินเรื่องรามเกียรติ์กับเหตุการณ์และพระราประวัติของพระองค์ เป็นสำคัญ เช่น การสำรวจในชั้นต้นพบว่า การสืบพยาน และกระบวนการยุติธรรมในรามเกียรติ์ มีหลักปฏิบัติที่ปรากฏในรัชสมัยของพระองค์ การอ้างเหตุผลในการสถาปนาราชวงศ์ใหม่ หรือการเจรจาความเมืองระหว่างประเทศ⁹⁶ เป็นต้น โดยสรุปหลักการในรามเกียรติ์ได้รับการปฏิบัติ หรือปฏิบัติอยู่แล้วในวงสังคมไทย โดยเฉพาะในรัชสมัยของพระองค์

3. รามเกียรติ์เป็นสื่อความคิดในฐานะเป็นกระบวนการกลมกลืนทางสังคม (Political Socialization) ยิ่งรามเกียรติ์ถูกประพันธ์ขึ้นในสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง และได้รับอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง กล่าวคือ หลังการเสียกรุงในปี 2310 รัชกาลที่ 1 ได้พยายามฟื้นฟูและปรับปรุงสภาพบ้านเมืองขึ้นใหม่ โดยเฉพาะความอ่อนแอของสถาบันกษัตริย์ ดังนั้น การสถาปนาความเข้มแข็งและการสร้างชาติ (อาณาจักร) จึงจำเป็น การรู้จักแนวความคิดของพระองค์ก็โดยพระราชกิจที่พระองค์ปฏิบัติ ส่วนหนึ่งวรรณคดีในฐานะสื่อความคิดในภาวะการเปลี่ยนแปลงย่อมเป็นที่น่าสนใจต่อนักรัฐศาสตร์

4. สหสัมพันธ์ระหว่างโลกทัศน์⁹⁷ ในรามเกียรติ์กับสังคมปัจจุบัน กล่าวคือ แนวความคิดและค่านิยมในสังคมของรามเกียรติ์กับปัจจุบัน มี

⁹⁵ ความหมายของแนวความคิด และปรัชาการเมือง ดูในบทที่ 3 หน้า 92 ของหนังสือเล่มนี้

⁹⁶ ดูกระบวนการยุติธรรม ในกฎหมายตรา 3 ดวง เล่ม 5, น. 218-9 หรือเจรจาความเมืองใน พร., น. 618. กฎหมายดังกล่าวเป็นพระราชกำหนดใหม่

⁹⁷ โลกทัศน์ในที่นี้ หมายถึง ความเชื่อที่เป็นภาพรวมของสังคม

บางส่วนคล้ายคลึงกันและยังคงปฏิบัติอยู่หรือถูกปฏิเสธ อันอาจเนื่องมาจากความบังเอิญที่ สอดคล้องกัน หรือเนื่องจากกระบวนการถ่ายทอดรามาเกียรติในการแสดงพื้นบ้าน เช่น ตะลุง โขน หรือจากราชสำนักโดยได้รับความอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ประพันธ์ หรือเป็นผู้สนับสนุนวรรณคดีดังกล่าวตลอดมา เช่น รัชกาลที่ 1, 2, 3, 4, 5, 6 และในปัจจุบันก็เผยแพร่โดยกรมศิลปากรซึ่งจัดแสดงโขนอย่างสม่ำเสมอ กระบวนการถ่ายทอดดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่า ทำให้รามเกียรติ์มีความต่อเนื่องมากกว่าวรรณคดีเล่มอื่น ๆ จนมีผลต่อโลกทัศน์ในปัจจุบัน หรืออย่างน้อยก็มีรากฐานต่อโลกทัศน์ในปัจจุบัน

วิธีการศึกษา

จากการสำรวจงานเขียนเกี่ยวกับเรื่องรามเกียรติ์พบว่า ยังขาดงานเขียนที่ เกี่ยวกับการตีความทางรัฐศาสตร์ งานเขียนนี้จึงเน้น (Locus of Analysis) ในส่วนที่ขาดดังกล่าว ด้วยการศึกษาในงานพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 โดยจะแปลความในทางแนวความคิด และการนำไปปฏิบัติหรือรับใช้ทางการเมืองเป็น หลักวิเคราะห์ (Focus of Analysis) และมีหน่วยการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ที่พฤติกรรม ความคิด และการแสดงออกของตัวละครในรามเกียรติ์ ระดับการวิเคราะห์ (Level of Analysis) ได้แก่ บุคคลและความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคลในรามเกียรติ์ และในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สอดคล้องกัน การตีความจะใช้ วิธีการวิเคราะห์ห้อยคำและสำนวนในรามเกียรติ์เป็นหลัก รวมถึงองค์ประกอบภายนอก

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อื่น ๆ ด้วย⁹⁸ ที่เชื่ออำนวยความสะดวกที่ความ

แต่เพื่อให้การที่ความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น การศึกษาศิลปะทางวรรณคดีจึงต้องพิจารณาถึง การศึกษาแบบสหวิชา (Interdisciplinary Consideration) การที่ความจึงต้อง อาศัยความสัมพันธ์ในเชิงจิตวิทยา สังคมวิทยา และโบราณคดี เป็นต้น⁹⁹ ประกอบขึ้นเพื่อ ให้เห็นภาพพจน์ได้ โดยโครงสร้างที่จำลองสภาพสังคม (Mimetic Structure)¹⁰⁰ กรรมวิธีดังกล่าวสามารถแสดงให้เห็นโดยอาศัยเครื่องมือในการที่ความด้วยการสืบเสาะหา สิ่งที่ต้องการจากพระราชนิพนธ์ (Exploratory Studies) เช่น แนวความคิด และ ปรัชญา เป็นต้น ประกอบด้วยความรู้จากแหล่งอื่น โดยเฉพาะจากเอกสารมาประกอบการ อธิบายและพรรณนา ด้วยการศึกษจากห้องสมุด (Library Research) และนำเข้าสู่ ัญญาโดยวิธีการประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และการวิเคราะห์โดยสาระ (Content Analysis)¹⁰¹

⁹⁸ การที่ความดังกล่าวเป็นเทคนิคที่เสถียรานิยม คู่มือการดังกล่าวได้ใน สมบัติ จันทรวงศ์, ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น: บทวิเคราะห์โสเกรตีส (กรุงเทพฯ: ปรีชาการพิมพ์, 2524) และการอาศัยองค์ประกอบอื่น ๆ เป็นการหยิบความรู้ที่ไม่ใช่จากหนังสือที่ศึกษาอยู่ โดยตรงเท่านั้น มาประกอบการวินิจฉัยมีปรากฏโดยทั่วไปเพื่อทำให้สมบูรณ์ เช่น ในสมบัติ จันทรวงศ์ และรังสรรค์ ชนะพรพันธุ์ (บรรณาธิการ), รักเมืองไทย เล่ม 1: ปรัชญาและการเมืองในวรรณคดี (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์, 2519) หรือในสมบัติและชัยอนันต์, ความคิดทาง...

⁹⁹ Davis, op.cit., p.37

¹⁰⁰ Ibid., p.7

¹⁰¹ ไซท์หลักการใน Oliver Benson, Political Science Laboratory (Columbus, Ohio: Charles E. Merrill Publishing Company, 1969), chap.8; Ole R. Holsti, Content Analysis for The Social Sciences and Humanities (Reading, Mass: Addison, Wesley Publishing Company, 1969), chap.2 & 4

ขอบเขตของการศึกษา

1. ใ้รรามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เป็นหลักสำหรับการตีความในคานรัฐศาสตร์
2. สภาพเหตุการณ์ในรัชกาลที่ 1 หรือเหตุการณ์ก่อนหน้าและหลังจากนั้น เพื่อเทียบเหตุการณ์ในรามเกียรติ์ ในเชิงเปรียบเทียบการสะท้อนสังคมและการเมือง
3. การตีความหมายใช้วิธียกบทประพันธ์ขึ้นเปรียบเทียบ และการใช้วิธีการนับคำ วรรค หรือแก่นเรื่องเป็นตัวบอกความดีในการพิสูจน์สำราษะที่กล่าวถึง

ทฤษฎีและข้อตกลงเบื้องต้น (Theory & Assumption)

1. การตีความและการวิจัยในงานนี้มีรากฐานจากสมมติฐานว่า ผู้มีอิทธิพลในสังคมชั้นสูง ได้แก่ พระราชวงศ์ และขุนนาง เป็นกลุ่มอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายของประเทศ เห็นได้จากรามเกียรติ์ล้วนเป็นบทบาทของผู้นำชนชั้นทั้งสิ้น (Elite Theory)
2. มีข้อสงสัยเกี่ยวกับบางประการ แม้ว่าจจะศึกษารามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 เป็นเกณฑ์ แต่งานนี้ไม่ได้เกิดขึ้นโดยลำพัง เพราะมีอิทธิพลของแนวความคิดและงานที่เคยแต่งไว้อยู่ก่อนหน้านั้น การวินิจฉัยบ่อเกิดของรามเกียรติ์จึงมีปัญหา บทสรุปของบ่อเกิดที่กล่าวมาแล้วในอดีต เป็นเพียงข้อสันนิษฐานและการตั้งข้อสังเกต ส่วนใหญ่เชื่อว่าบ่อเกิดมาจากภายนอกโดยละเว่นวรรณกรรมท้องถิ่นของไทยเอง¹⁰² ในการพิจารณาประกอบ โดยเฉพาะวรรณกรรมท้องถิ่นมีส่วนสัมพันธ์กับการเล่าควยปากและการแสดงพื้นบ้าน จึงมีผลต่อการแพร่กระจายความเชื่อในสังคมได้ง่าย เช่น วรรณกรรมรามเกียรติ์ดาดานา เน้นบารมี และความเก่งกล้าของหนุมาน เป็นอย่างมากจนกลายเป็นนิทานเฉพาะเรื่องหนุมาน

¹⁰² เช่นการวินิจฉัยของรัชกาลที่ 6 ในบ่อเกิดรามเกียรติ์ และกรมหมื่นพิทยาลงภา ในชุมนุมพระนิพนธ์

ที่ชื่อว่าหรมาน หรือเรื่อง ท้าวทกชนากับน้ำส้มสายชูที่ลพบุรี (นิทานนี้มีได้มีในรามายณะของวาลมิกิ) อย่างไรก็ตามวรรณกรรมท้องถิ่นของไทยทำให้เกิดปัญหาในการวินิจฉัยเวลาที่แต่งเพราะไม่ค่อยระบุไว้¹⁰³

เมื่อกล่าวถึงบ่อเกิด ทำให้คิดเสียไปว่าบ่อเกิดอะไรมีอิทธิพลต่อรามเกียรติ์รัชกาลที่ 1 มากที่สุด (รวมถึงแนวความคิดทั่วไปของสังคมก่อนหน้ารัชกาลที่ 1 ด้วย) การจะกล่าวหาว่าอิทธิพลอะไรสูงสุดนั้นอาจพิจารณาสายโซ่ $A \rightarrow B \rightarrow C \rightarrow D \rightarrow E$ กล่าวได้ว่าทุก A, B, C และ D มีผลทำให้เกิด E แต่ควรพิจารณาอันไหนที่มีอิทธิพลต่อ E มากที่สุด ในที่นี้คือ D ในทำนองเดียวกัน เมื่อพูดถึงอิทธิพลบ่อเกิดที่มีต่อรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มักจะตอบว่ามาจากอินเดียหรือชวา (เช่นหลักฐานจารึกพิมายก่อนพุทธศตวรรษที่ 17)¹⁰⁴ โดยไม่พิจารณาสິงที่ไกลกว่านั้น ทั้งเวลาและสถานที่ (Time & space) เช่น มักให้คำตอบ A และ B แทนที่จะเป็น D เช่นเดียวกับอิทธิพลทางประวัติศาสตร์ช่วงโคละทอนทฤษฎีวรรณคดีสังคมการเมืองในรามเกียรติ์มากที่สุด ปัญหาในการหา D จะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ในที่นี้วินิจฉัยจากเวลาและสถานที่ ที่มีระยะใกล้กับรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 มากที่สุด เพราะมีแนวโน้มที่จะมีอิทธิพลสูงสุดเมื่อเทียบกับเวลาและสถานที่ที่อยู่ห่างไกลออกไป นอกจากนั้นโดยเฉพาะจากรามเกียรติ์ ชวนให้คิดถึงค่านิยมของคนปัจจุบันมีสัมพันธภาพเพียงใดกับในแผ่นดินรัชกาลที่ 1

อย่างไรก็ตาม แม้มรามายณะฉบับวาลมิกิมีเวลาและสถานที่ที่ห่างไกลที่สุด แต่ก็ยังเป็นต้นแหล่งของกระบวนการถ่ายทอดรามายณะ การเบี่ยงเบน (Deviation) จึง

¹⁰³ เช่นคำปิดท้ายในการชำระของพระอริยวงศานุวัตร ในพระสุก-พระลามาทาน กล่าวว่าเป็นของเก่ามีมาแล้วนับพันปี เป็นข้อสังเกตที่ท่านตั้งข้อวินิจฉัยเอาไว้

¹⁰⁴ เช่นกรมหมื่นพิทยาลงกา, ชุมชุมพระนิพนธ์....,

อาจเกิดขึ้นได้ แต่ส่วนของการบิดเบือนหรือบิดเบน (Distortion) ย่อมมีความหมาย เพราะส่วนที่บิดเบือนซึ่งถึงความต้องการของผู้แต่งให้เป็นไป การวินิจฉัยการบิดเบือนเรื่องราวเกียรติยศนั้นจะลงมติว่าบิดเบือนจากบ่อเกิดไหนย่อมมีปัญหา วาลมิกิผู้แต่งรามายณะถูกใช้เป็นต้นแหล่งของบ่อเกิดชานแท ถ้าเช่นนั้นข้อแตกต่างระหว่างรามเกียรติ์ต่อรามายณะไม่ใช่การบิดเบือนอันเดียว แต่ก็ให้แง่คิดบางอย่าง

3. อันที่จริงสิทธิในการตีความเป็นสิ่งที่กระทำได้ แม้ว่าตัวอักษรในวรรณกรรมจะถ่ายทอดความรู้สึกและความต้องการของผู้ประพันธ์ก็ตาม แต่เมื่อวรรณกรรมถูกเผยแพร่ออกไปแล้วหาได้เป็นสมบัติของผู้แต่งไม่ แต่กลายเป็นสมบัติของผู้อ่าน และผู้อ่านย่อมมีเสรีภาพในการตีความ หรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับวรรณกรรมที่ตนอ่าน¹⁰⁵ แต่ในส่วนลึกไม่มากนักย่อมถูกชักนำโดยลีลาของผู้แต่ง แม้การตีความจะเป็นเสรีภาพของผู้อ่านก็ตาม ย่อมไม่แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับสิ่งที่ผู้แต่งปรารถนาให้เป็นไป การสื่อความหมายจึงมีส่วนสำคัญหรือก่อปัญหาในการตีความ โดยทั่วไปความชาญฉลาดของผู้ประพันธ์ย่อมใช้การสื่อความหมายของภาษา เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความคิดของตนได้ แต่อย่างไรก็ตาม โดยธรรมชาติของวรรณคดี จะมีปัญหาของการสื่อความหมายโดยตัวของมันเอง เช่น ความเข้าใจในภาษาและสำนวนในยุคสมัยที่แตกต่างกัน ระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่าน การตกแต่งคำให้เป็นภาษาวรรณศิลป์จนเกิดเอกลักษณ์ของผู้ประพันธ์เองที่แตกต่างจากคนอื่น ประสพการณ์ที่ต่างกันระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่าน และความหมายที่ซ่อนเร้นในคำหรือความที่กินความหมายลึกซึ้งของผู้ประพันธ์¹⁰⁶ การใช้วิธีการตีความหมายเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์รามเกียรติ์ จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องเข้าใจเหตุการณ์ร่วมสมัยในขณะที่แต่งรามเกียรติ์ อย่างไรก็ตามด้วยลักษณะดังที่กล่าวมาจึงเป็นข้อจำกัดและสร้างขอบเขตให้อยู่ในวงของการตีความระดับหนึ่ง การตีความจึงไม่ใช่จินตนาการอันสมบูรณ์ของผู้ตีความ แต่

¹⁰⁵ เจตนา, ทฤษฎีเบื้องต้น..., น. 12

¹⁰⁶ อานเพิ่มเติมในเรื่องเดียวกัน,

แต่จะต้องระมัดระวังปัจจัยดังกล่าว โดยทั่วไปข้อจำกัดในการตีความวรรณกรรมเกิดจากความไม่สามารถอธิบายทุกสิ่งทุกอย่างพร้อมกันอย่างการแสดงหรือชีวิตจริง แต่ต้องระบายนัยด้วยถ้อยคำที่ละคำเป็นลำดับไป ถ้อยคำลำดับจึงสัมพันธ์กับคำก่อน - หลัง หรือเวลาการกล่าวถ้อยคำนั้นก่อนอาจชี้ถึงความจำเป็นที่ต้องการบอกถึงความสำคัญกว่าหรือเกิดขึ้นก่อน แต่ไม่พอเพียง (necessary but not sufficient) ต้องอาศัยการกล่าวซ้ำหรือความถี่ด้วย โดยเฉพาะคำประพันธ์ที่เป็นคำกลอน เพราะบางส่วนอาจเกิดจากกลอนพาไป ในวรรณคดี ความรู้สึกของถ้อยคำเป็นเรื่องสำคัญ เพราะชี้ถึงอารมณ์ และความต้องการของผู้ประพันธ์ แต่ความรู้สึกในวรรณคดีเป็นนามธรรม ประสพการณ์กับบอกได้ด้วยจินตนาการ ลักษณะที่ไม่ใช่รูปธรรมดังกล่าวเป็นข้อจำกัดในการตีความให้แจ่มชัด สัมผัสไม่ได้ การบิดเบือนจึงเกิดขึ้นได้ง่าย ทั้งในส่วนของ การตีความในพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ และการหยิบยืมรามายณะในรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 เองด้วย ด้วยเหตุนี้การถ่ายทอดความรู้สึกและประสพการณ์จึงต้องอาศัยการอ้างอิงภาษาพระ หรือบุคคลาธิษฐาน เนื่องจากไม่สามารถหาคำในภาษาไทยอธิบายให้เกิดภาพพจน์ หรือการถ่ายทอดความรู้สึกได้เต็มความต้องการ เช่น เพียงประมาณว่าทรพีผู้รับฟัง เข้าใจทันทีว่าหมายถึงอะไร ยิ่งในความหมายที่เป็นปรัชญาการใช้ระบบสัญลักษณ์ จึงจำเป็นเพื่อเพิ่มความรู้สึก หรือประสพการณ์ เช่น รามมาเป็นสัญลักษณ์ของราชาที่เหนือราชา เป็นต้น แม้จะมีขอบเขตดังกล่าว แต่เพื่อให้การตีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น การศึกษาศิลปะทางวรรณคดีจึงต้องพิจารณาถึงการศึกษา แบบสหวิชาอย่างมีศิลปะ (Art Deal) ที่สัมพันธ์กับแบบแผนของชีวิต จะทำให้เข้าใจปัญหา ระหว่างมนุษย์กับวัตถุ ได้ดียิ่งขึ้น¹⁰⁷ และนี่จึงถูกนำมาใช้เพื่อการตีความในงานเขียนนี้ กล่าวโดยสรุปวิธีการศึกษาในการตีความในงานนี้ ครอบคลุมถึงเทคนิคในการตีความ จะสื่ออย่างไร สิทธิในการตีความตีความได้เพียงใด ใช้อะไรในการตีความด้วยวิธีใด และใช้เครื่องมืออะไรในการตีความงานนี้

¹⁰⁷ Davis, op.cit., p.7

4. อย่างไรก็ตาม การที่ความจำเป็นต้องอาศัยแบบแผนความคิดในการดำเนินการที่ความด้วย ทั้งนี้ เพราะวรรณกรรมใด ๆ จะมีแบบแผนความคิด (Mode of Thought) เป็นตัวกำกับวรรณคดี การที่ความที่สมบูรณ์จะต้องเข้าใจถึงพุทธศาสตร์ของการดำเนินแบบแผนความคิดดังกล่าว โดยทั่วไปแบบแผนความคิดในการกำกับวรรณคดีมีดังนี้¹⁰⁸

1. การดำเนินเรื่องโดยอาศัยการสร้างสาระและความขัดแย้งไปจนจบลงด้วยเป้าหมายอันหนึ่งที่เป็นสัจจะ (Truth) กล่าวคือ จบลงด้วย Synthesis จาก Thesis และ Antithesis การกำกับเรื่องแบบนี้เรียกว่าวิภาษวิธี (Dialectic Thought)
2. การกำกับเรื่องโดยอาศัยการดำเนินชีวิตที่เป็นอยู่ (Operational) โดยการเก็บแนวความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในสังคม (Social Interaction) แล้วสะท้อนให้เห็นถึงชีวิตทางสังคมบนตัวอักษร (Semantic) วรรณคดีแบบนี้จึงทำให้เห็นภาพรวม (Perspectives) ของความแตกต่างทางพฤติกรรมในสังคมได้เป็นอย่างดี
3. การกำกับเรื่องด้วยการถกถึงปัญหาในจักรวาล (Promblematic) โดยหยิบประเด็นปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมาแสดงให้เห็น เช่น ปัญหาความจงรักภักดี หรือปัญหาคุณธรรม เป็นต้น
4. การกำกับเรื่องโดยทำเรื่องยุ่งยาก (Complex) ให้เป็นเรื่องงายๆ โดยแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบและกลไก (Elements & Mechanic) ในสาระที่กล่าวถึง เรียกการกำกับแบบนี้ว่า การถว้ยทอดความคิด (Logistic)

ในรามเกียรติ์เป็นการผสมปนเป ระหว่างวิธีการดำเนินเรื่อง ด้วยการกำกับเรื่องดังกล่าว เช่น ตัวอย่างในแบบแรกเน้นถึงความขัดแย้งระหว่างธรรมกับอธรรม ซึ่งจบลงด้วยการสร้างสภาวะสันติสุข หรือในแบบสองสะท้อนให้เห็นถึงแบบแผนของสังคม

¹⁰⁸ดูรายละเอียดใน Ibid., pp. 92-118

เช่น สตรีที่รักษาความบริสุทธิ์ให้แก่สามีดังตัวอย่างของลีดา หรือในแบบสามในการถกถึงเรื่องกษัตริย์ที่ดีเป็นอย่างไร โดยยกตัวอย่างในอโยธยา เช่น ท้าวอชบาล และในแบบสุดท้าย ตัวอย่างในเรื่องเทวภาพแยกให้เห็นอำนาจและเทพบนพื้นโลก และวิธีการที่จะลงมาช่วยปราบความทุกข์ยากในมนุษยโลก เป็นต้น

5. ในประเทศตะวันตก มีทฤษฎีและปรัชญาการเมืองอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองอยู่มาก เช่น การแบ่งประเภทของรัฐและการปกครองโดยกฎหมายของเพลโต การอ้างถึงความชอบธรรมในการปกครองของผู้นำในหนังสือการเมืองของอาริสโตเติล ทฤษฎีในการปกครองของเจ้าในงานเขียนของแมคเคียเวลลี และอำนาจของผู้ปกครองต่อประชาชนในสัญญาประชาคม เป็นต้น ลักษณะของแนวความคิดทางการเมืองแบบไทยก็ปรากฏในงานวรรณกรรมของไทย ดังในงานวิเคราะห์ของอาจารย์สมบัติ และชัยอนันต์ ใน ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย เป็นต้น การวิจัยรวมเกียรตินี้ก็เพื่อค้นหาแนวความคิดดังกล่าวข้างต้น อันที่จริงก็มีการมองรวมเกียรติในเชิงอำนาจและบารมีของผู้ปกครองโดยสัญลักษณ์ของพระรามก่อนหน้างานพระราชนิพนธ์นี้ เช่น การอ้างถึงพระรามและทศกัณฐ์ในเป็นพยานในการถือน้ำพิพัฒน์สัตยาในลิลิตโองการแข่งน้ำ การอ้างถึงเกียรติคุณของพระรามในการได้รับชัยชนะต่อลงกาในลิลิตยวนพ่าย การกล่าวถึงบารมีของพระรามในการจองถนนในกำสรวลโคลงคัน¹⁰⁹ การบรรจุสร้างรวมเกียรติในรัชกาลที่ 1 ก็อาจจะเพื่อหวังผลในลักษณะเดียวกันก็ได้ ในรูปแบบที่พระองค์ต้องการและซับซ้อนมากขึ้น

ในงานวิจัยนี้จะสำรวจกรอบความคิดทางปรัชญาการเมืองในรามเกียรติ์ว่ามีลักษณะเช่นไร โดยอาศัยกรอบความคิดภายในรามเกียรติ์เองเป็นหลัก กล่าวคือ ศึกษาว่าสอดคล้องกับปรัชญาการเมืองสากลอย่างไร มีลักษณะเป็นแนวความคิดของรัชกาลที่ 1 เองอย่างไร และแนวความคิดปรัชญาของรัชกาลที่ 1 ที่พบในรามเกียรติ์เป็นแนวความคิดแบบเดิมที่มีอยู่แล้ว หรือปรับปรุงขึ้นมาใหม่อย่างไร เพื่ออะไร

¹⁰⁹ ดูตัวอย่างคำประพันธ์เหล่านี้ในรัตนฤทัย หรือสมพร, หน้า.

ประโยชน์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาแนวความคิดและปรัชญาการเมืองที่สะท้อนจากวรรณคดีที่เป็นตัวแทนในระดับรัฐที่เป็นงานพระราชนิพนธ์
2. ให้ภาพทางการเมืองและการปกครองของสังคมไทย และแนวโน้มของลักษณะดังกล่าวที่มีศักยภาพในการกำหนดภาพการเมืองที่อาจเกิดขึ้นได้ในปัจจุบัน
3. ทำให้ทราบถึงสภาพทางสังคม เช่น ฐานะสตรี และข้าราชการ เป็นต้น
4. สะท้อนถึงวิถีชีวิต กฎหมาย และความต้องการทางศีลธรรมเพื่อรักษาระเบียบในสังคม
5. บทบาทและพฤติกรรมของตัวละครสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการและไม่ต้องการให้มีในบุคลิกภาพของคนไทย
6. รู้จักบ่อเกิดและที่มาของวรรณคดีเรื่องนี้ และความสำคัญที่จะต้องมีการวรรณคดีเล่มนี้ในสังคมไทย
7. ทำให้ทราบถึงสังคมทัศน์ โลกทัศน์ และทัศนคติของสังคมไทย

ความคิดต่อเนื่องในบท

จะวิเคราะห์ถึงบ่อเกิดและที่มาของรามเกียรติ์ทั้งในและนอกประเทศ เพื่อเปรียบเทียบระบบความเชื่อที่มีความสัมพันธ์ต่อพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ 1 นอกจากนี้จะกล่าวถึงพระราชประวัติ และภารกิจของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ และเหตุการณ์บางเหตุการณ์ ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมของรามเกียรติ์ เพื่อนำเข้าสู่การวิเคราะห์แนวความคิดในทางรัฐศาสตร์ และการรับใช้ทางการเมืองของวรรณคดีเล่มนี้ในส่วนที่ให้อิทธิพลและได้รับอิทธิพล ในส่วนสุดท้ายจะกล่าวถึงแนวความคิดรามเกียรติ์ที่มีส่วนสัมพันธ์ หรือมีร่องรอยกับโลกทัศน์ในปัจจุบัน ตลอดจนการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Syndrome) ของรามเกียรติ์
